VIRGIL MOCANU

PSIHOSOCIOLOGIE ȘI PAREMIOLOGIE

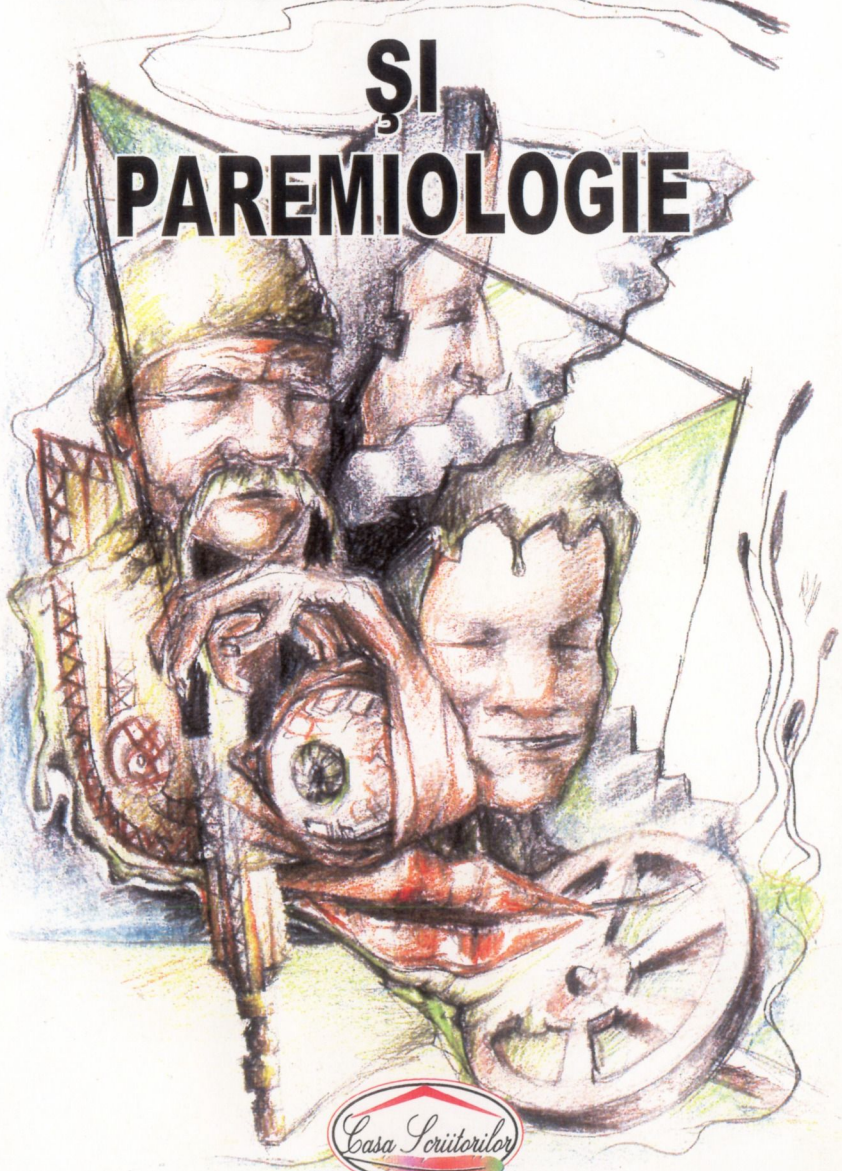

Casa Scriitorilor

VIRGIL MOCANU PSIHOSOCIOLOGIE ȘI PAREMIOLOGIE

Licenţiat în sociologie psihologie Universitatea "Al. I. Cuza", Iaşi, promoţia 1973; Curs postuniversitar pentru pregătirea cadrelor în domeniul sociologiei, 1984–1986.

În perioada 1973 – 2001 a funcţionat ca psihosociolog în cadrul Direcţiei Judeţene de Muncă şi Protecţie Socială Bacău şi cadru didactic în învăţământul postliceal şi universitar.

În calitate de membru al Centrului de Cercetări pentru Problemele Tineretului – Filiala Bacău, a participat frecvent la anchetele sociologice organizate de factorii locali şi centrali în municipiul şi judeţul Bacău, a iniţiat investigaţii proprii de aceeaşi natură, în vederea soluţionării problemelor practice ridicate de activitatea instituţiilor în care a lucrat.

Domeniile de interes: psihologia muncii, sociologie industrială, psihosociologie, paremiologie.

Pe parcursul activităţii a fost colaborator sau autor al unor rubrici de profil (orientare şcolară şi profesională, paremiologie, psihologie socială) în presa locală, a realizat în colaborare un volum de monografii profesionale, a publicat studii şi articole de specialitate în revistele "Ateneu", "Contemporanul", "Ştiinţă şi Tehnică" sau în volume colective.

Din anul 2001 participă, ca psihosociolog, la realizarea unor proiecte de consiliere şi ocupare a forţei de muncă, finanţate de Banca Mondială şi Uniunea Europeană.

VIRGIL MOCANU

PSIHOSOCIOLOGIE ȘI PAREMIOLOGIE

Tehnoredactare:
George MOSOIA
Dorina Luminița HAITUR

Coperta:
Lucian SANDU-MILEA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MOCANU, VIRGIL
Psihosociologie şi paremiologie / Virgil Mocanu;
Bacău: Casa Scriitorilor, 2004

Bibliogr.
ISBN 973-86881-4-0

316.4
398.91

VIRGIL MOCANU

PSIHOSOCIOLOGIE ȘI PAREMIOLOGIE

CASA SCRIITORILOR
Bacău 2004

"Sotiei mele, însotitor statornic si discret"

Cuprins

Cuprins 5
Cuvânt înainte 9

A

Adaptare socială 11
Afinitate 13
Ajustare psihosocială 15
Aluzie 16
Amânare 17
Ambivalență afectivă 19
Amenitate 21
Anomie 22
Anticipare 23
Antipatie 24
Anturaj 26
Aroganță 28

C

Coerență expresivă 30
Compensație 31
Comportament prosocial 33
Compromis 35
Conduită expresivă emoțională 36

D

Difuziune culturală 39
Disimulare 42
Distanță socială 43

E

Egotism 44
Empatie 45
Experiență practică 46

F

Fire 47
Frică 48
Frustrare 49

G

Grup de apartenență 52

I

Imagologie 53
Inerția percepției sociale 55
Inversiune afectivă 56

L

Lene 57
Lider 58

M

Măsură 59
Misoginie 62
Mobilitate afectivă 63
Mobilitate socială 64

N

Negociere 66

O

Ocol 67

P

Pedeapsă 68
Plasticitate educativă 70
Predicție 71
Prejudecată 72
Prestigiu 74

R

Raționalizare (a eșecului) 75
Raționalizare bizară 76
Reflectare subiectivă 77
Reflex de prudență 78
Responsabilitate 79

S

Securitate 80
Semn 81
Status (statut) și rol 82
Străin 86
Substituție 87

T

Travaliul doliului (muncă de doliu) 88
Trebuință 89

V

Valori 90

Bibliografie 91

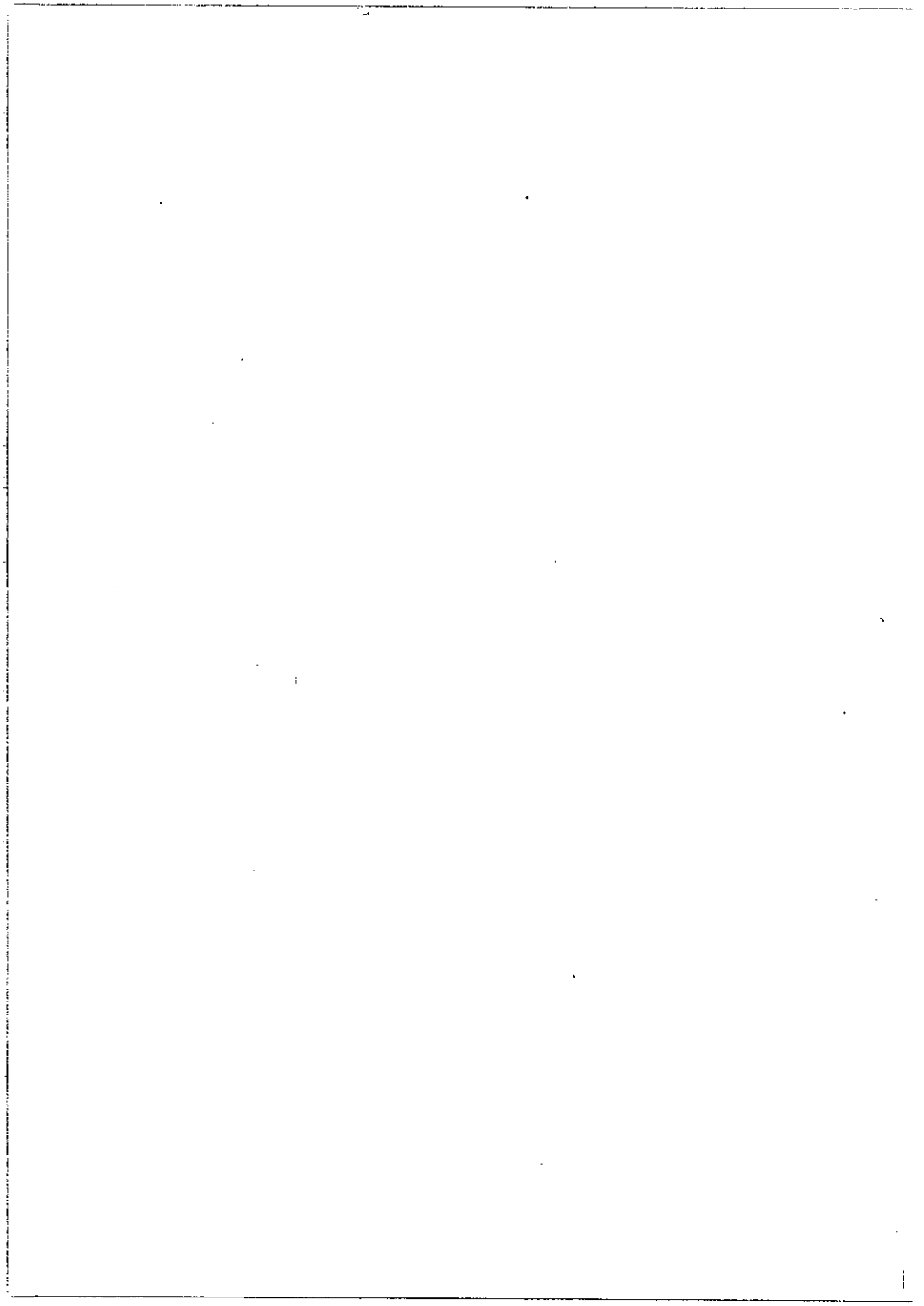

Cuvânt înainte

Rod al cugetării de când lumea şi traiul comunitar, proverbele au cristalizat în formule concentrate şi sugestive experienţa individuală şi socială, alcătuind, în timp, un adevărat „compendiu al înţelepciunii populare", un corpus de expresii, locuţiuni şi sentinţe cu multiple valenţe filosofice, etice, pedagogice, juridice etc.

Considerate de mulţi autori drept elemente constitutive ale unei veritabile concepţii populare despre lume şi viaţă, paremiile reflectă constatări, simţăminte şi atitudini generalizate, valori morale, norme şi principii sociale de apreciere şi organizare a vieţii societale şi relaţiilor interumane dintr-o anumită etapă istorică, năzuinţe colective şi modele dezirabile de interacţiune umană. Folosite cu caracter preventiv sau post factum în numeroase contexte sociale şi psihosociale care reiterau situaţii aidoma cu cele ce le generaseră, proverbele, cuvintele „din bătrâni", povăţuiau, avertizau, ofereau soluţii, alternative acceptabile de atitudini şi comportamente, mustrau sau consolau, rezumau moralizator experienţe şi fapte de viaţă.

Aşa cum arăta Constantin Negreanu, într-o lucrare consacrată structurii proverbelor româneşti, este destul de probabil că ele au constituit cele dintâi încercări de legislaţie, „înţelegând prin aceasta formularea orală a primelor reguli de conduită socială şi individuală a omului primitiv, referitoare la toate aspectele vieţii lui"[1].

Atare aptitudini, dar şi conştiinţa că reflectarea fenomenelor psihosociale în proverbe şi zicători a premers cercetarea psihosociologică sistematică, au determinat pe folclorişti şi filologi (Ovid Densuşianu, Gheorghe Vrabie, Ovidiu Papadima, Ovidiu Bîrlea) să evidenţieze apropierea dintre domeniul folclorului, în special al celui paremic, şi psiho(socio)logie, iar pe sociologi şi psihologi (Stanciu Stoian, Traian Herseni, Adrian Neculau, Septimiu Chelcea etc) să caute în paremiologie[2] un sprijin solid în cercetarea şi studierea faptelor şi acţiunilor umane.

Vorbind despre proverbe, Tudor Vianu afirma că ele formează „temelia populară a maximelor culte"[3]. Prin extensie, afirmaţia devine valabilă şi pentru ştiinţele socio-umane, mai ales dacă ţinem seama că „viziunea folclorică a lumii pe românește... nu se organizează în adevăruri abstracte ci în chipuri de viaţă şi pentru viaţă"[4]. De asemenea, proverbele, ca depozitare ale „zestrei celor păţiţi", emerg din contexte sociale şi psihosociale date şi se reîntorc tot în concret, atunci când le utilizăm adecvat la evaluarea, diverselor raporturi, fenomene şi procese psiho-sociale - adaptare

socială, comportament prosocial, frustrare, difuziune culturală etc – născute din traiul laolaltă și interacțiunea indivizilor în toate activitățile lor sociale.

Lucrarea de față se înscrie în această direcție, valorificând din perspectiva psihosociologiei un număr de peste 600 de unități paremiologice, grupate tematic după criteriul „echivalenței"[5] lor semantice cu diferite noțiuni și concepte din psihologie, psihologie socială și sociologie, în principal.

Paremiile folosite au fost preluate din culegerile întocmite de Iuliu A. Zanne, I. C. Hințescu[6], Corneliu Bărbulescu, Gheorghe Ghiță[7], Monica Rahmil[8], George Muntean[9], dar și din lucrări de folclor și etnografie mai recente, însoțite de indici paremiologici. La rândul lor, noțiunile științifice, funcție de care s-a realizat structurarea tematică a proverbelor, provin din dicționare și lucrări de specialitate în vogă, românești și străine, cu mențiunea că, definițiile date sintetizează notele considerate ca definitorii, de toți autorii consultați. Precizăm, de asemenea, că formula utilizată în alcătuirea articolelor (Triada: concept – proverbe echivalente semantic - comentariu) este diferită de cea obișnuită în lucrările clasice.

În acord cu scopul principal urmărit – amplificarea capacității denotative (explicative) a noțiunilor de psihologie și sociologie prin apelul la echivalentele lor semantice din psihosociologia și filosofia populară – am recurs la procedeul "în-fățișării" produselor celor două forme de cunoaștere (științifică și comună) și al concretizării observațiilor degajate, în scurte *comentarii*. Tot în același scop, din numeroasele înțelesuri și aspecte relevate de paremii, au fost valorizate în comentarii, doar acelea care au putut întări notele existente sau îmbogăți, cu altele noi, conținutul conceptelor implicate.

Redactată astfel, lucrarea poate fi consultată cu folos de elevii claselor mari de liceu și de studenții facultăților umaniste, de educatorii interesați să-și fundeze sistemul argumentativ și pe puterea de convingere a proverbelor, dar și de publicul larg, instruit, care va avea posibilitatea sa re-construiască printr-o "altă lectură" peste 50 din temele științelor societății și ale omului.

Autorul.

1) **Istoria literaturii române**, 1964, vol. I, București, p. 194.
2) **Știința despre proverbe.**
3) **Vianu, Tudor**, 1971, Dicționar de maxime comentat, București, Editura Științifică, p. 7.
4) **Papadima, Ovidiu**, 1941, O viziune românească a lumii. Studiu de folclor, București, p. XI.
5) În multe cazuri, proverbele sunt polisemantice, fiind suficiente doar unele dintre fațetele lor pentru adecvarea la conceptul care le subordonează semantic.

A

ADAPTARE SOCIALĂ, proces prin care indivizii și microgrupurile umane realizează un echilibru cât mai stabil cu mediul social schimbător, fie prin ajustarea comportamentelor la cerințele acestuia (acomodare), fie prin modificarea datelor și condițiilor ambianței sociale în acord cu personalitatea și necesitățile lor (asimilare).

1. Ajungi în casa altuia, nu poți ședea cum îți place.
2. Ajungi la patul altuia, cum ți-e voia nu poți dormi.
3. Cine se bagă între lupi trebuie să urle.
4. Când nu putem face ce voim, trebuie să facem ce putem.
5. Când treci prin țara orbilor, închide și tu un ochi.
6. Cu câinii când stai de vorbă, trebuie ca ei să latri.
7. Dacă nu ți se pleacă ție vremea, pleacă-te tu vremii.
8. Dă-te după păr, dacă vrei să nu te doară.
9. Îndoaie-te ca trestia și vântul nu te va rupe.
10. Întoarce cojocul după vreme.
11. Lemnul care se îndoiește e mai bun decât cel care se rupe.
12. Omul înțelept face ce poate, nu ce vrea.
13. Trebuie să joci cum îți cântă vremea.
14. Trestia care se pleacă vântului, niciodată nu se frânge.
15. Vremea când îți stă împotrivă trebuie să te supui ei, ca să nu te supuie ea pe tine.

Unul din scopurile procesului de socializare îl constituie formarea, la indivizi, a deprinderilor de a se conforma la normele

și valorile sociale instituite și de a-și ajusta comportamentul la cerințele mediului social, în raport de numeroasele roluri și experiențe pe care și le asumă de-a lungul întregii vieți. Acesta este și mesajul cuprins în paremiile de mai sus, cu precizarea că, unele dintre ele (poz. nr. 4, 7, 15) îndeamnă la acomodare doar în situațiile când conduitele de modificare și transformare a mediului social nu sunt posibile.

Revenind la adaptarea prin acomodare, observăm că situațiile 1 și 2, evidențiază necesitatea subordonării propriilor obișnuințe la cerințele noilor contexte situaționale și relaționale, în timp ce 3 și 6, adâncind analiza, indică modalități concrete de realizare a echilibrului cu un mediu psihosocial schimbat: acceptarea normelor și valorilor acestuia și adecvarea, până la identificare chiar, a conduitelor personale cu modelele de comportament caracteristice noii ambianțe. În fine, reflexia populară face referiri și la premisele *psihologice* ale adaptabilității: plasticitatea (poz. nr. 8, 9, 11, 14) și mobilitatea psihică (nr. 7, 10, 13, 15), însușiri care se subsumează inteligenței sociale a indivizilor și răspund împreună, de calitatea și eficiența adaptării acestora la situații noi.

AFINITATE, relație afectivă pozitivă (simpatie, atracție reciprocă) determinată de corespondența psihologică între două sau mai multe persoane, de apropierea și „înrudirea" lor spirituală. Relațiile de afinitate se nasc, cu unele excepții, între indivizi caracterizați prin vârstă, sex, poziție socială, sentimente, aspirații și idei asemănătoare. În raporturile individ-grup, afinitatea se instituie și ca sentiment al apartenenței lor la o anumită colectivitate (familie, clasă, naționalitate, categorie socioprofesională etc.).

1. *Apa trage la matcă și omul la teapă.*
2. *Cei ce se potrivesc*
   Lesne se-mprietenesc.
3. *Cine se aseamănă se adună.*
4. *Cine se iubește*
   În tot locul se-ntâlnește.
5. *Cioară lângă cioară trage,*
   Alte păsări nu-i sunt drage.
6. *Cioară lângă cioară zboară.*
7. *Corb la corb nu-și scoate ochii.*
8. *De nu te cunoșteam*
   La tine nu veneam
9. *Fiecare trage acolo unde cunoaște.*
10. *Fie pâinea cât de bună,*
    Nu-i bună-n țară străină.
11. *Fie pâinea cât de proastă*
    Tot se cheamă țara noastră.

Fără a avea gradul de elaborare a altor producții similare lor, formulele sapiențiale oferite spre ilustrarea noțiunii în discuție, sur-

prind, în consonanță deplină cu mari spirite ale lumii (Democrit, Platon, Pliniu cel Tânăr, Sallustiu, Cicero, Zenon, etc) și cu literatura de specialitate, un lucru esențial: asemănarea ca premisă și condiție fundamentală a simpatiei și atracției reciproce, a agregării indivizilor și afilierii lor selective la un grup sau colectivitate. Aproape s-ar putea spune că, așa cum „egalitatea este condiția prieteniei" *, tot așa, asemănarea întru obiceiuri, moravuri, idei, statute și roluri etc., este condiția afinității. În aceiași ordine de idei, cercetări recente de antropologie au semnalat faptul că în întemeierea cuplurilor maritale, bărbații și femeile se îndreaptă cu precădere spre parteneri cât mai asemănători lor din punct de vedere fizic.

Constatarea că ne atașăm, de regulă, de cei care ne seamănă, simt și gândesc în acord cu noi, au aceleași gusturi cu noi, sau, cel puțin par a le avea, conduce firesc la întrebarea:

Ce ne face să alegem ca partener pe cineva care ne seamănă? Un răspuns plauzibil ni-l oferă filosoful și romancierul german Cristoph Martin Wieland (1733-1813), atunci când afirmă că „prietenia se bazează pe cel mai necesar principiu al naturii - pe necesitatea de a ne iubi pe noi înșine în cel ce este cel mai asemenea cu noi"**. Formula pare a implica narcisismul și poate că nu-i departe de adevăr. Este vorba însă de un narcisism atenuat, sublimat într-o formă socialmente deziderabilă: iubirea de sine în *altul asemănător.* Propensiunea către „cei mai asemenea cu noi" este determinată nu numai de mobilurile noastre interne, ci și de valențele pe care aceștia, indivizi sau grupuri, le prezintă pentru noi. Astfel, în virtutea modelului cultural creat de societate, imaginea *altuia asemănător,* în ambele ipostaze amintite, semnifică pentru orice ins socializat, cvasicertitudinea compatibilității psihologice și sociale, a înțelegerii, acceptării și confirmării de sine, a confortului psihic în relațiile interumane.

* V.G. Belinski, în **Reflecții și maxime,** vol. II, 1989, ediție îngrijită de Constantin Bădescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, pag. 156.

** Op. cit., pag. 167.

AJUSTARE PSIHOSOCIALĂ, acțiune conștientă prin care individul își modifică și adaptează conduita în raport de specificul împrejurărilor sociale prin care trece.

1. *Când treci prin țara orbilor, închide și tu un ochi.*
2. *Cu câinii când stai de vorbă, trebuie ca ei să latri.*
3. *Cu pleșuvul când vorbești*
   Tigvă să nu pomenești.
4. *După sac și petecul.*
5. *Este tânăr între tineri și bătrân între bătrâni.*
6. *Nici oaie între lupi, nici lup între oi.*

Dacă vrem să relaționăm ușor cu semenii, să fim acceptați și plăcuți de ei, trebuie să cultivăm similaritatea psihocomportamentală, ajustarea cu „ușurință și măsură" la natura și particularitățile situațiilor psihosociale în care suntem prinși. Cu, sau fără voia noastră, conformarea a fost și va rămâne condiție și preț al traiului comunitar.

ALUZIE, comportament verbal sau nonverbal prin intermediul căruia emitentul evocă sau sugerează receptorului anumite lucruri, idei, situații în baza unei *cunoașteri și experiențe comune.*

1. *Bate samarul să priceapă măgarul.*
2. *Bate șaua să priceapă iapa.*
3. *A da într-o bucă, să crape cealaltă.*
4. *A fi dat într-un obraz să crape celălalt.*
5. *Bate crângu să sară iepurii.*
6. *Vorbesc soacrei, să priceapă nora.*
7. *Zice la sora, ca să înțeleagă nora.*

Există numeroase situații psihosociale când, din diferite motive, respectarea uzanțelor, jena, teama de reacțiile adverse ale „țintei" etc., mesajul pe care vrem să-l transmitem nu poate fi formulat direct și tranșant, obligându-ne să apelăm la căi ocolite. Deși dezavuată de spiritele „dintr-o bucată", conduita aluzivă reprezintă în evoluția modurilor de comunicare umană o achiziție pozitivă din mai multe puncte de vedere. Astfel, indiferent de obiectul și scopul avute în vedere, ea îi permite celui care o practică să evite sentințele, să-și exprime plurivoc gândurile și intențiile, și prin aceasta să mențină bunele relații chiar cu persoanele sau grupurile „țintă" pasibile de-ai reproșa insinuările făcute*.

* În latină, *allusio* = glumă, de unde se poate înțelege că cele afirmate nu trebuie luate neapărat în serios.

AMÂNARE, conduită specific umană de suspendare temporară a reacției la un stimul dat.

1. *Amânarea*
   Nu-i pierzare.
2. *Ce e în inima treazului*
   Stă în gura beatului.
3. *Cel târziu la mânie e mai mare decât un viteaz.*
4. *Cine la întrebare se pripește,*
   la răspuns zăbovește.
5. *Cine nu se poate stăpâni pe sine cum o să stăpânească pe altul?*
6. *E mai bine să taci decât să vorbești rău.*
7. *Întâi ascultă și pe urmă vorbește.*
8. *Întâi capul să gândească*
   ș-apoi gura să vorbească.
9. *Întâi gândește*
   Apoi pornește.
10. *Lasă mânia de sară pe dimineață.*
11. *Măsoară de mai multe ori și croiește odată.*
12. *Mânia să apuie o dată cu soarele.*
13. *Negraba și chiverniseala cea bună trece primejdia rea.*
14. *Omul bețiv la beție*
    scoate din gură ceea ce are la trezie.
15. *Prostul întâi vorbește*
    ș-apoi se gândește.
16. *Stăpânește vorba până nu o ai vorbit.*

Capacitatea individului de a-și amâna reacțiile impulsive și de a întârzia consumarea lor în act, este considerată astăzi, una din condițiile „comportării inteligente"* sau, mai nou, ale „inteligenței emoționale"**, adică a acelor modalități de relaționare, care, depășind reflexele și instinctele, înlesnesc, în gradul cel mai înalt, ajustarea noastră la solicitările ambianței externe. Faptul este confirmat și de reflecțiile psihologiei poporane pentru care *amânarea* nu înseamnă „pierzare" ci

doar, așa cum reiese și din subtext (poz. nr. 8, 9, 10, 11, 12, 13), răgazul absolut necesar planificării și estimării mentale a celei mai adecvate variante de răspuns: în urma deliberării, reacția primară poate fi oprită definitiv, corectată sau înlocuită cu alta nouă, mai elaborată.

* M. Ralea, 1990, *Scrieri*, vol. 6, București, Ed. Minerva, pag. 128.
** D. Goleman, 2001, *Inteligența emoțională*, București: Curtea Veche, pag. 106-109.

AMBIVALENȚĂ AFECTIVĂ, dispoziție psihică provocată de trăirea simultană a două sentimente contrare în raport cu același obiect, eveniment, situație etc.

1. *Aș plânge da nu pot de râs.*
2. *Cu un ochi râde și cu altul plânge.*
3. *De dragă, dragă să-mi fii,*
   Dar la noi mai rar să vii.
4. *De frate, frate (prieten, soră) să-mi fii,*
   Dar la noi mai rar să vii.
5. *Vinovat de moarte, dar vrednic de milă.*
6. *Moarte fără râs și nuntă fără plâns nu se poate.*

Întrebările cu privire la determinarea orientării și unității comportamentului uman își pot afla răspunsul în cunoașterea și înțelegerea sistemului motivațional al persoanei. „Motivarea, menționa autoarea unui studiu psihopedagogic referitor la dezvoltarea afectivității femeii, este însăși cheia conduitei noastre caracterizată prin selectivitate și orientare preferențială față de lucruri, oameni și situații.* Valențele și semnificațiile stimulilor externi declanșează o reacție de răspuns în funcție de subiectivitatea individului, și, în primul rând, de ipostaza ei motivațională (afectele, sentimentele, dorințele pot și ele constitui, într-un anumit grad, forme ale motivației). Întrucât structura motivației noastre este destul de complexă și contradictorie, stările afective pe care ni le induc diversele situații-stimul, nu sunt nici ele liniare, polarizate perfect spre pozitiv sau negativ, ci plurivoce și divergente, încât uneori ajungem în situația de a trăi concomitent două sentimente opuse față de unul și același obiect: bucuria și tristețea, plăcerea și neplăcerea, iubirea și ura, compasiunea și reprobarea, într-un cuvânt, stări de ambivalență afectivă.

Conduitele reflectate în paremiile aduse în discuție sunt exemple tipice de ambivalență afectivă, având ca trăsătură de unire instabilitatea și tensiunea intrapsihică, și în bună măsură, discordanța calitativă între forma de afectivitate obiectivată și semnificația socială a situațiilor respective. Cu alte cuvinte

(cazul din urmă), înțelesul afectiv (subiectiv) atribuit de individ stimului extern nu este consonant cu cel supraindividual, conferit de societate. În mod concret, *cazurile 1, 2, 5, 6* semnifică, apropo de situațiile externe, neputința acestora, de a satisface sau contrazice din toate punctele de vedere constelația motivațională a subiecților**, de a le induce o singură tendință unitar focalizată spre unul sau altul din polii vieții afective. Sub aspectul condițiilor interne, aceleași maxime sunt relevante pentru modul de organizare și structura întregii personalități a individului, traducând, *de regulă,* imaturitate afectivă și caracterială, labilitate psihică, integrare socioculturală și normativă deficitară. N-am absolutizat, întrucât sunt și situații (poz. nr. 2, 5) care pot denota bogăție sufletească, compasiune, înțelegere, sentimente umanitare, în general.

Să ne imaginăm, spre exemplu, un comandant de oști după o victorie „a la Pirus". El va trăi concomitent atât bucuria succesului repurtat, cât și sentimentul de durere pentru pierderea soldaților săi.

Pentru înțelegerea ambivalenței afective ca fenomen din sfera normalității psihice pledează, de asemenea, și sugestiile de tipul „Mai răruț e mai drăguț" de la pozițiile 3 și 4. Psihologii și psihanaliștii avertizează, de altfel, asupra faptului că prin suprasolicitare, sentimentele de atracție și simpatie pot, fie să moară, fie, și mai rău, să se convertească în stări opuse de antipatie și ostilitate.

* Caterina Bagdasar, 1975, *Aspecte ale dezvoltării afectivității feminine*, București, Editura Didactică și Pedagogică, pag. 10.

** Paul Popescu-Neveanu, 1975, *Dicționar de psihologie*, București, Editura Albatros, pag. 30.

AMENITATE, trăsătură de personalitate proprie indivizilor și colectivităților umane care manifestă în relațiile sociale atitudini de bunăvoință, amabilitate și politețe.

1. *Bine cu bine se răsplătește.*
2. *Blândul*
   Moștenește pământul.
3. *Cuvântul bun la întristare*
   este ca numele doftorului la zăcare.
4. *Mai multă pâine mănânci cu mierea decât cu oțetul.*
5. *Vorba dulce*
   Mult aduce.
6. *Omul cuminte liniște aduce.*
7. *Răspunsul blând înlătura mânia.*

Bunăvoința, bunătatea și amabilitatea ca dispoziții sufletești și comportamente efective, mai ales când apar ca reflex al fondului psiho-moral al unei populații, pot face viața acesteia, în pofida greutăților și suferințelor pe care le îndură, mai ușoară și mai plăcută. Românii ilustrează strălucit acest lucru, însușirile respective fiind între primele semnalate, nu doar de observatorul indigen, ci și de străinii care au trăit printre ei și le-au cercetat firea și obiceiurile.

ANOMIE, după E. Durkheim, dereglare, îndeosebi, a unui sistem de valori acreditate tradițional.

1. *A ajuns bărbatul sluga muierii.*
2. *A ajuns lupul de jocul câinilor.*
3. *A ajuns oul mai cuminte ca găina.*
4. *Bobocii pe gâște vor să le-nvețe să-noate.*
5. *Când cei buni se depărtează*
   Și cei răi se îmbrățișează,
   Ce dreptate mai aștepți în stăpânirea ta?
6. *Când mărăcinii se sapă și pomii se leapădă,*
   ce rod mai aștepți de la grădina ta?
7. *De atunci e rău în lume, de când a ajuns coada cap.*

Orice pervertire și bulversare a datului valorico-normativ este resimțită ca instituire a nefirescului în mersul lucrurilor și taxată drept cauză a disfuncțiunilor sistemului social.

ANTICIPARE, act fizic sau mental prin care putem devansa temporal situații sau evenimente ce urmează să se producă.

1. A se sfădi pe pielea lupului din pădure.
2. A vinde peștele din baltă.
3. Cumpără șea, și calu-n târg.
4. Nu trebuie să vindem pielea ursului
înainte de a-l vâna.
5. Nu-ți ridica pantalonii până n-ai ajuns la râu.
6. Nu vinde pielea vulpii înainte de a o prinde.
7. Nu zice: hop!
Până n-ai sărit groapa.
8. Oala la foc și iepurele în pădure.
9. Pune oala la foc,
C-am aflat un iepure într-un loc.
10. Să nu zici „ce zi frumoasă" până nu va însera.
11. Socoteala în târg
și vulpea în crâng.
12. Tocmești pielea ursului și ursul în pădure.
13. Ursu-i în pădure și-i vinde pielea în târg.
14. Vinde pe murgul în târg
și el e în crâng.
15. Vinde pielea lupului și lupul în pădure.

Cu ajutorul gândirii, omul are posibilitatea să prefigureze prin acțiuni, imaginație și trăiri afective viitoruri, ale căror condiții de concretizare țin de domeniul posibilului. Numai că „posibilul" are și el diferite grade de probabilitate, care fac, la un moment dat, diferența dintre un comportament anticipativ adaptiv și unul neadaptiv. La aceasta din urmă fac, de fapt, referiri și proverbele citate mai sus. Îngroșând lucrurile până la hiperbolizare, ele ridiculizează, „iau în răspăr" atitudini și conduite care frizează naivitatea și autoiluzionarea, lipsa de logică și realism. Morala o putem degaja din situațiile 4, 5, 6, 7, 10: raportarea lucidă și realistă la lume și la viață, întemeierea logică a tuturor acțiunilor prospective și proiective pe care le întreprindem.

ANTIPATIE, relație afectivă de evitare și respingere a unei persoane, generată de factori fizici (înfățișare, voce, ținută vestimentară etc.) și psihici (divergență de concepții, credințe, valori, aspirații etc.).

1. *A-i fi drag (a-i sta) ca sarea-n ochi.*
2. *A-l iubi ca sarea-n ochi și ca piperu-n nas.*
3. *A fi spin în ochiul cuiva.*
4. *Da șezi, duce-te-ai, că nici aici n-ai ce face.*
5. *De când nu te-am văzut*
   Nici dor nu-mi era.
6. *De l-oi mai vedea odată se face de două ori.*
7. *De nu l-aș mai vedea, parca-ș mai trăi.*
8. *De prea mult ce mă iubește*
   Ca cocoșul mă chiorăște.
9. *N-am ochi să-l văd.*
10. *Te iubesc ca sarea-n ochi și ca gheața-n sân.*
11. *Trăiesc ca câinele cu pisica.*
12. *Trăiesc ca frații și se iubesc ca dracii.*
13. *Ura naște ură.*

Antipatiile și simpatiile noastre sunt rodul acțiunilor pe care le exercităm, direct și indirect, unii asupra altora în cadrul diferitelor situații și contexte psihosociale. În raport de semnificația, pozitivă sau negativă, ce li se acordă, ele dau naștere la atitudini de atracție, stimă și prețuire, sau de îndepărtare, dezaprobare și repulsie.

În cazul de față, paremiile reflectă într-o manieră extrem de sugestivă disconfortul psihic provocat de reprezentarea sau de relația efectivă cu *altul indezirabil.*

Alături de acuitatea cu care este resimțit sentimentul neplăcerii în asemenea cazuri, demne de semnalat sunt și ipostazele calitativ diferite ale antipatiei reflectate în proverbe: atitudini pasive de evitare și lipsă de aderență (poz. nr. 5-6), respingere și îndepărtare a prezențelor dezagreabile (poz. nr. 1, 2, 4, 10), aversiune și ostilitate manifestate față de subiecții antipatizați (7, 8, 11, 12).

O atare situație ne invită să medităm ceva mai mult asupra importanței raporturilor afective negative în economia vieții noastre sufletești și-a vieții de relație, în general. Lucrul s-ar dovedi necesar și datorită faptului că înțelegerea profundă a cauzelor și situațiilor care ne provoavă aversiunea și ostilitatea față de cineva, împiedică transformarea acestora în atitudini repulsive stabile.

ANTURAJ, parte integrantă a mediului psihosocial al individului caracterizată, în principal, prin proximitatea spațială și psihologică a componenților săi, prin aspect informal și o anumită frecvență în timp a interrelațiilor subiectului cu cei din apropiere.

1. *Adunările cele rele strică deprinderile cele bune.*
2. *Cine doarme cu câinii se scoală plin de purici.*
3. *Cine trăiește cu chiorii se învață a se uita cruciș.*
4. *Cu prieteni răi, rău te faci, cu cei de omenie mânci colaci.*
5. *Cu șchiopul împreună de vei locui, te-nveți și tu a șchiopăta.*
6. *Cu ce dascăl locuiești*
   Așa carte alcătuiești.
7. *Cu cel cuvios de vei locui, cuvios vei ieși;*
   cu cel drept, drept și cu cel înțelept, înțelept;
   iar cu cel îndărătnic, cu mult mai îndărătnic.
8. *Cu chiorii, chiorăști*
   Cu gângavii, gângăvești.
9. *Fugi de cei răi ca să nu te faci ca ei.*
10. *Omul se îndreaptă după oameni.*
11. *Spune-mi cu cine mergi*
    Și-ți voi spune ce plătești.
12. *Spune-mi cu cine te însoțești*
    Ca să-ți spun cine ești.
13. *Stai cu țiganul*
    înveți țigănește,
    cu turcul, tucește
    cu neamțul, nemțește.

Fără a nega capacitatea de automodelare a individului, folclorul paremic, accentuează ideea potrivit căreia, omul este produsul ansamblului relațiilor sociale și psihosociale pe care,

în timp, le creează și configurează în raporturile cu semenii săi. Prin semnificațiile degajate, situațiile 2, 3, 5, 6, 8, 13, ilustrează schimbările determinate de mediul psihosocial apropiat asupra profilului atitudinal și comportamental al individului, modul cum acesta, din nevoi adaptive, învață, deliberat sau constrâns, conformarea la prescripțiile și normele grupului de apartenență.

În raport cu orientarea lor valorică, anturajele sunt instanțe de socializare pozitivă sau negativă, conducând fie la interiorizarea de către individ a unui model etico-normativ admis și deziderabil, fie la structurarea unei conduite marginale în raport cu societatea (cazurile 1, 4, 7).

Pentru caracterul preponderent social al personalității pledează și pozițiile 11 și 12, care pornesc în evaluarea individului, nu de la particularitățile sale biologice și psihologice, ci de la calitatea mediului psihosocial pe care acesta îl cultivă. În sfârșit, înțelesul cel mai larg pe care ni-l comunică întregul set de maxime, pare a fi acela că OMUL RĂMÂNE MĂSURA PENTRU OM, etalonul atitudinilor, conduitelor și năzuințelor sale.

AROGANȚĂ, atitudine de supraapreciere și superpoziționare a propriului eu și de ignorare, sfidare și dispreț a altora.

1. *A avea fumuri în cap.*
2. *A da cuiva zece înainte.*
3. *Ai început să te uiți numai la Dumnezeu, ca găina când bea apă.*
4. *A se îmbrăca cu pene de păun.*
5. *A se înfoia ca varza.*
6. *A se umfla în pene ca curcanul.*
7. *Caprei îi pică coada de râie și ea tot sus o ține.*
8. *Cel semeț orbește calcă în cel mai mare foc.*
9. *Cel semeț se sfârșește în cea mai mare căință.*
10. *Când mândria merge înainte, rușinea după ea se ține.*
11. *Cu semeția ta să nu socotești că vei izbuti ceva.*
12. *Mândria, ochii minții îi orbește.*
13. *Mândria vine înaintea căderii.*
14. *Nu-i ajungi cu prăjina la nas.*
15. *Nu-l primesc în sat și el întreabă de casa vornicului.*
16. *S-a înfoiat ca varza, și îngâmfat ca barza.*
17. *Semeția și trufia depărtează pe oricine de la tine.*
18. *Se uită la ceilalți ca la niște muște.*
19. *Spun nucile că din rodul lor sunt migdalele.*
20. *Umblă cu capul pe sus, ca spicul cel gol.*

Dorința de a ne distinge, de-a fi „ceva" sau „cineva" în ochii celorlalți este în firea fiecărui om, chiar dacă un anumit gen de modestie ne împiedică s-o mărturisim deschis. Problema care se pune însă, este dacă reușim acest lucru prin merite și calități reale, intrinseci, sau apelând la falsuri și impostură, la mistificări, mai mult sau mai puțin conștiente, ale adevăratei noastre personalități.

Din păcate, deseori refuzăm să acceptăm ceea ce suntem, și riscăm, așa cum ne avertizează Marcel Raymond „să devenim obiectul unor transpoziții, unor substituiri lipsite de o esență

adevărată"*. Este exact ceea ce relevă și unele din paremiile de față 7, 15, 18, 19 care, prin semnificațiile degajate configurează imaginea individului deprins să-și *compenseze* mediocritatea și deficitul de statut prin tupeu și mândrie excesivă. Etiologia unor atare atitudini negative este, desigur, mai bogată, ele putându-se origina și în dureroase umilințe anterioare, în acțiunile frustrante ale mediului socializator din anii copilăriei, ori într-o tradiție culturală centrată pe elitism, după cum, mai largă poate fi și gama nevoilor pe care le satisfac.**

Indiferent, însă, de cauzele lor și de rolurile pe care credem că le joacă, infatuarea și aroganța sunt resimțite ca atentate la bunele moravuri publice, ca încercări de uzurpare a drepturilor și meritelor legitime ale altora, motiv pentru care sunt dezavuate în orice colectivitate suficient de structurată. Grupul ridiculizează (poz. nr. 1, 3, 4, 5, 6, 14, 16, 20) dar și previne asupra consecințelor la care se expun cei care le afișează (poz. nr. 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17): rușinea, umilința, marginalizarea, eșecul etc. Singura soluție de a ne păstra demnitatea rămâne sentimentul moderat al valorii proprii, ca reflex al dreptei autoestimări și al respectului față de obște și de valorile ei autentice. Cu alte cuvinte, „Nici mândru de tot, nici plecat peste fire, ci o măsură să păzești ce ți se cuvine ție mai bine".

* În Op. cit., pag. 38.

** Nevoia de apărare a integrității și autonomiei personalității proprii de intruziunile nedorite din ambianța socială imediată, spre exemplu.

C

COERENȚĂ EXPRESIVĂ, capacitatea indivizilor de a dezvolta atitudini, gesturi și comportamente în acord cu „definițiile proiectate" ale situațiilor publice în care sunt antrenați, cu poziția socială și rolurile ce li se atribuie etc.

1. *Când se vorbește de râs,*
   nu se spune pentru plâns;
   Și când se spune de plâns,
   Nu se vorbește de râs.
2. *Cine-și schimbă portul s-a dat în partea dracului.*
3. *Cum ți-e chipul te poartă.*
4. *Fii după cum te arată chipul.*
5. *Nici oaie între lupi, nici lup între oi (să nu fii).*
6. *Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul.*
7. *Poartă-te cum ți-e portul și vorbește cum ți-e vorba.*

În colectivitățile umane bine structurate situațiile de viață, fie ele comune sau speciale, se derulează, cel mai adesea, potrivit unor „tipare" construite în raport de particularitățile bio-psiho-socio-culturale ale indivizilor aflați în relație, și de semnificația unanim acordată evenimentelor și întâmplărilor cu caracter interactiv în care aceștia sunt cuprinși.

Eventualele distorsiuni pot duce la crize identitare, la pierderea solidarității și comuniunii sufletești, disoluția grupului fiind iminentă.

COMPENSAȚIE, termen folosit de Alfred Adler în relație directă cu „complexul de inferioritate", semnificând procesul sau mecanismul prin care individul își contrabalansează deficiențele, insatisfacțiile sau infirmitățile reale sau închipuite.

1. *Arde casa mea, dar arde și a vecinului.*
2. *Bou bătrân cu baier roșu.*
3. *Calic și fudul.*
4. *Caprei îi pică coada de râie și ea tot sus o ține.*
5. *Chelului scufie de mărgăritar îi trebuie.*
6. *Dacă ești sărac, ai mâini și picioare să muncești.*
7. *După ce are chelie,*
   Mai are și fudulie.
8. *După ce e sărac, apoi e și cu nasul pe sus.*
9. *După ce nici n-are de cercei urechi,*
   Umblă să-și cumpere și două perechi.
10. *La măgărița bătrâna, frâu poleit.*
11. *Munca este mama săracilor.*
12. *Munca ne scapă de trei mari rele: de urât, de fapte rele și de neavere.*
13. *Nu-mi vorbi de moșu-tău armăsarul,*
    Ci de tată-tău măgarul.
14. *Nu tot ce poartă rasă e călugăr.*
15. *Rău cu rău, dar mai rău fără rău.*
16. *Spun nucile că din rodul lor sunt migdalele.*
17. *Sărăcia află meșteșuguri.*
18. *Și sărac și nesupus*
    Umblă cu nasul pe sus.
19. *Vrabia mălai visează și calicul praznic.*
20. *Vulpea când n-ajunge la găini zice că sunt spânzurate.*
21. *Vulpea unde n-ajunge zice că-i pute.*

O slăbiciune fizică sau fiziologică, un deficit de statut, eșecurile suferite în acțiunea de apropriere a lucrurilor dorite și râvnite sunt tot atâtea cauze ce provoacă oricărei ființe umane normale sentimentul apăsător al inferiorității și insuficienței.

Pornirea firească și spontană a celui care trăiește un asemenea sentiment este de a-l neutraliza prin diferite stratageme compensatorii, căutând echilibrul cu starea de normalitate sau chiar depășirea acesteia prin *supracompensație.*

Tipurile de compensație sunt diverse, Ego-ul nostru fiind deosebit de inventiv în elaborarea, alegerea și utilizarea căilor și mijloacelor de prevenire a disconfortului psihic și insecurității. Între ele se distinge prin dezirabilitatea socială și valențele adaptative ce le comportă, strădania individului de a-și mobiliza și orienta constant eforturile, fie spre obținerea de rezultate meritorii în chiar domeniul în care inițial nu a fost performant, fie, atunci când acest lucru nu este posibil, spre alte domenii (compensație prin substituție) în care încearcă să obțină rezultate remarcabile (nr. 6, 11, 12, 17).

Din păcate, tendința de compensare a sentimentului de inferioritate nu se realizează numai prin ridicarea propriului status social la înălțimea termenului de comparație, ci și prin nivelarea acestuia din urmă la cotele insuficienței noastre (nr. 1). Este o manieră negativă de obținere a satisfacției pe care o ilustrează și mai nimerit soluția, deja proverbială, aleasă de Ion: - „Să-i moară capra!"

Categoria cea mai răspândită de manifestări compensatorii este, însă, cea a comportamentelor de autoprotecție prin care subiecții încearcă să-și mascheze deficiențele (nr. 5, 9), să le înfrumusețeze cât pot mai bine (nr. 2, 10), să maculeze și să repudieze ce le este inaccesibil (nr. 20, 21), să se dedubleze (nr. 14), sau să apeleze, în același scop al menținerii self-respectului și stabilității afective, la reverii de compensație (nr. 19), la identificări cu ascendenți sau descendenți de prestigiu (nr. 13, 16), la atitudini vanitoase (nr. 3, 4, 7, 8, 18), raționalizări bizare (nr. 15), etc.

Mecanismele autoprotectoare, menționate mai sus, sunt considerate de unii specialiști drept „artificii istețe" prin care indivizii complexați nu reușesc decât să-și „panseze cu iluzii rănile psihice". Așa și este, numai că autoiluzionarea nu mai contează când reprezintă singura cale prin care te poți „aranja" cu tine însuți.

COMPORTAMENT PROSOCIAL, conduită liber aleasă, consecutivă intenției de a acorda ajutor altor persoane în mod dezinteresat.

1. *A face bine e totdeauna mai bine decât a face rău.*
2. *Aruncă binele tău în dreapta și în stânga și la nevoie ai să-l găsești.*
3. *Binele ce-l faci la oarecine*
   Ți-l întoarce vremea care vine.
4. *Binele de rău te scapă să-l arunci chiar și în apă.*
5. *Binele pe om îl scapă de foc și de apă.*
6. *Cine face bine, bine găsește.*
7. *Cine face lui își face; cine dă lui își dă.*
8. *Cine pe altul omenește, pe sine se cinstește.*
9. *Darul cel târziu nu are putere de dar.*
10. *Darul dat la vreme e dar îndoit.*
11. *De faci astăzi cuiva bine*
    Mâine de la altu-ți vine.
12. *Fapta bună laudă pe om.*
13. *Pentru o faptă bună nu aștepta răsplată.*
14. *Să nu faci binele cu gândul la răsplată.*
15. *Dacă ai dat uită, iar dacă ai luat pomenește.*
16. *Fă bine, nu te teme de nimene.*

Condiție indispensabilă a traiului comunitar, predispoziția individului spre compasiune și generozitate nu putea lipsi dintre temele meditației populare. În cazul de față, paremiile invocate pledează pentru practicarea generalizată a „comportamentului de ajutorare", subliniind cu tact beneficiile pe care acesta i le poate aduce ulterior „bunului samaritean": a) mulțumire și stimă de sine (poz. nr. 1, 7, 8); b) prestigiu și accepție socială (poz. nr. 12); c) recunoștință și ajutor din partea colectivității (poz. nr. 3-6) etc.

Mai mult decât atât, sunt evidențiate și mobilurile interne, psihomorale ce pot și trebuie să întemeieze comportamentul prosocial: spontaneitatea, altruismul și folosul exclusiv al celorlalți (poz. nr. 2, 9, 10, 13, 14, 15).

COMPROMIS, tip de conduită socială prin care părţile aflate în interacţiune îşi ajustează satisfacerea dorinţelor, în urma unui acord bazat pe concesii şi renunţări reciproce.

1. *Nici carnea cu oase,*
   Nici frigarea arsă.
2. *Nici lupul flămând, nici oaia cu doi miei.*
3. *Nici toate ale doftorului*
   Nici toate ale duhovnicului.
4. *Nici tu capră flămândă, însă nici tu varză cu multe foi.*
5. *Nici tu-n beci, nici eu pe casă.*

Echilibrul dintre determinările noastre interne (dorinţe, trebuinţe etc.) şi exigenţele mediului extern este subînţeles ca o condiţie indispensabilă a structurării vieţii sociale.

CONDUITĂ EXPRESIVĂ EMOȚIONALĂ, ansamblul expresiilor corporale care fac posibilă „observarea" și „citirea" stării și dinamicii afective a unei persoane la un moment dat.

1. A da ochii peste cap.
2. A face ochii ca de capră înecată.
3. A face ochii cât cepele.
4. A face cu (a-i râde) mustața.
5. A i se face fața ca pământul.
6. A i se sui părul în vârful capului.
7. A-i fugi ochii din cap.
8. A-i sclipi ochii.
9. A-i umbla picioarele ca sucala.
10. A-și pierde cumpătul și umbletul.
11. A trecut puntea cu ochii închiși și n-a văzut punga cu bani.
12. A umbla cu capu-n jos.
13. A umbla cu capu-n sus.
14. Când lelea tot zâmbește, umblă după căpătuit.
15. De ce nu-ți este sufletul cum îți este și fața?
16. - De ce te-ai nădușit, prietene?
- Am vorbit cu-n nerod.
17. Fuge ca dracul de tămâie.
18. I s-au încălzit (înroșit) urechile.
19. I se face gura pungă.
20. Inima când se înveselește, fața înflorește.
21. Nici cu ochii în jos, ca cel smerit, fățarnic, ci cu ochii drept în ochi, ca să cunoști cu cine grăiești.
22. O căutătură dulce,
La dragoste te duce.
23. Ochii sunt oglinda inimii.
24. Ochii și sprâncenele
Fac toate păcatele/Și leagă dragostele.

25. Inimă voioasă, picioare agere.
26. Se umflă în sprâncene ca curcanu-n pene.

Elementele simptomaticii labile (mimica, pantomimica etc.) încorporate în maximele populare, reprezintă mijloace neverbale cu funcție de semnalizare, utilizate spontan sau conștient de interlocutori în contactele directe ocazionate de diverse situații comunicaționale.

Spre deosebire de limbajul verbal pe care-l pot însoți sau substitui când mesajul este imposibil de verbalizat, expresiile fizice ale stărilor afective transmit nu atât idei, noțiuni sau concepții, cât stări de spirit și emoții - atitudini. Astfel, în cazurile în care însoțesc comunicarea verbală, expresiile emoționale dezvăluie latura atitudinal - emoțională a mesajului respectiv, sensul în care trebuie luate cuvintele și propozițiile discursului. Acesta-i și motivul pentru care în situații de disonanță între cuvintele rostite și „limbajul trupului", un ascultător avizat se va încrede, mai degrabă, în mesajul nonverbal decât în cel verbal.

Cu toate acestea, suntem îndreptățiți să ne și îndoim asupra autenticității mesajelor nonverbale emise de cei pe care îi observăm sau ascultăm, întrebându-ne dacă au acoperire în trăiri subiective corespunzătoare, sau reprezintă doar conduite simulate, cerute de uzanțele sociale, ori de interese personale, mai mult sau mai puțin, blamabile. Două din paremiile citate pledează în acest sens: „De ce nu-ți este sufletul cum îți este fața?" și „Când lelea tot zâmbește, umblă după căpătuit!"

Totuși, mulți cercetători preocupați de natura și efectele comunicării nonverbale, arată că falsificarea totală și de lungă durată a limbajului mimicii și pantomimicii este imposibilă, întrucât la exteriorizarea unei stări afective, concură, pe lângă expresiile fizice majore, care ar putea fi simulate, și altele secundare (microgesturi, expresii emoționale latente etc.), foarte greu sau deloc controlabile. În consecință, un interlocutor perspicace le va putea recepta și va fi înclinat să nu dea crezare conținutului verbal al comunicării.

O asemenea iscusință nu este însă o caracteristică înnăscută, ci rodul unei bogate experiențe psiho-sociale și emoționale dobândită direct în varii contexte sociale, dar și mediat prin

însușirea experienței livrești fixată în producțiile cunoașterii științifice și empirice.

Lectura proverbelor de față, de pildă, l-ar putea ajuta pe cititor să se familiarizeze cu câteva din principalele aspecte ale comunicării neverbale, cum ar fi:

a) grupele de expresii emoționale utilizate mai frecvent (mimica - poz. 1-4; 7-8; 11; 14; 19-20; 22-24; pantomimica - poz. 9-10, 12-13; 17; 25; modificările vegetative - poz. 5-6, 16, 18);

b) semnificațiile generalizate ale expresiilor și conduitelor emoționale (frica - teama - spaima - poz. 6, 11, 17; tristețe, supărare, deprimare - poz. 5, 10; bucurie, bună dispoziție, încredere în sine - 4; 9; 25; aroganță, dominație - poz. 13, 26); rușine, umilință, vinovăție - 12; 18);

c) influența reacțiilor emoționale exterioare asupra atitudinilor și comportamentelor celorlalți - poz. 22, 24;

d) asocierea și corelarea diferitelor mijloace de expresie în fenomenalizarea uneia și aceleiași emoții - frica (6, 11, 17); bucuria - (4, 9, 25);

e) contextul care generează emoția și reacția fizică aferentă - (16) etc.

Cunoașterea aspectelor relatate mai sus este doar primul pas spre dobândirea abilității de care vorbeam înainte. Următorul, care ne-ar putea ridica performanțele până la „intuiție", ar trebui să fie aprofundarea, până la detaliu, a limbajului trupului și evaluarea, în oricare situație interpersonală, a consonanței „cuvintelor și propozițiilor" sale cu cele verbale, pe care le însoțește.

D

DIFUZIUNE CULTURALĂ, proces de răspândire a opiniilor, ideilor, modurilor „de a fi" și „de a face" în rândul unei colectivități date, mijlocit de interacțiunea socială a indivizilor.

1. *Apa, vântu și gura lumii nu o poți opri.*
2. *Așa-i lumea, din bucăți*
   Vede unul, face toți.
3. *Ce a făcut mama și tata*
   O să facă fiul și fata.
4. *Când nu tace unu, nu tac nici cei mai mulți.*
5. *Când tragi clopotele la Hotin*
   s-aude la Ismail.
6. *Ce spui la ureche în pădure se aude.*
7. *Copiii după părinți, ca poamele după pom.*
8. *Cuvântul*
   e ca vântul,
   nu se ajunge nici cu armăsarul,
   nici cu ogarul.
9. *Din gură în gură, are să ajungă până la urechile lui Vodă.*
10. *Gura lumii numai pământul o astupă.*
11. *Lucrul cunoscut de doi, trei*
    Nu mai rămâne între ei.
12. *Obicei nou în țară veche.*
13. *Obiceiurile cele nouă fac risipa țărilor*
    și pieirea domnilor.

14. Omul este ca oaia, lesne se ia după altul.

15. Tainele voastre
în urechile noastre.

16. Vorba bună
Puțin răsună;
Vorba rea
O duce vestea.

17. Vorba de rău fuge ca glonțul, iar cea de bine se înămolește (abia se aude).

18. Vorba de rău mai lesne se crede.

19. Vorba de rău se duce peste nouă țări și nouă mări.

20. Vorba rea fuge mai tare ca cea bună.

21. Vorbele ferite
în piață și la moară-s vorbite.

22. Vorbele celor mari sunt ca smochinele de dulci, iar vorbele celor mici sună ca niște nuci.

23. Vorba de om sărac nimeni n-o ascultă,
fie cât de scumpă.

Aspectele relevate de analistul popular sunt atât de consistente între ele, încât ar putea alcătui oricând, în urma unui efort de conceptualizare, „tabla de materii" a unui plan de cercetare în domeniul difuziunii „obiectelor" culturale.

Reformulată în terminologia modernă a domeniului, tematica rezultată acoperă preocupările actuale ale specialiștilor cu privire la: a) viteza și aria de propagare a informațiilor (poz. nr. 5, 8, 9); b) influența statutului sursei (22, 23) și a caracteristicilor informației (16, 17, 18, 19, 20) asupra ritmului de difuziune; c) imitație și identificare ca mecanisme de achiziționare a conduitelor observate (2, 3, 4, 7, 14); d) tradiționalism și inovare în materie de moravuri și conduite (12, 13); e) fenomenul devoalării confidențelor (6, 11, 15, 21) etc.

Mai mult decât atât, în unele privințe, observatorul anonim adâncește reflecția până la explicarea faptului semnalat. O judecată de tipul „Vorba de rău mai lesne se crede" oferă, fără doar și poate, un răspuns la întrebarea: „De ce vorbele de rău se răspândesc mai ușor și mai rapid decât cele de bine?"

Pasul următor ar putea aparține cercetătorului minuțios și sistematic, dornic să verifice valoarea de adevăr a judecății respective prin identificarea premizelor din care a fost derivată.

În ceea ce ne privește, vom face doar supoziția că raționamentul pornește de la ideea că informația negativă referitoare la „altul semnificativ"* le procură celor care o preiau și o răspândesc o serie de trăiri subiective pozitive, o stare de confort psihic.

Amorul propriu și vanitatea, trebuința noastră imperioasă de a fi admirați și lăudați, pot fi satisfăcute, spre exemplu, nu numai prin lauda directă, ci și în mod indirect. Cu alte cuvinte, există două feluri de a fi măguliți sau lingușiți: unul, prin care se spun lucruri bune despre noi, iar celălalt spunând lucruri de rău despre alții asemănători"**.

În plus, bârfa negativă este singura cale prin care cei care o practică - și nu sunt puțini - își pot compensa insatisfacțiile, reliefa valoarea personală și menține respectul de sine, doar prin simpla comparație cu cei detractați.

În sfârșit, cititorul poate amenda răspunsul la chestiunea în cauză, apelând la propria-i experiență psihosocială și la capacitatea sa de introspecție.

** Persoană sau grup social care, la un moment dat, reprezintă termen de comparație pentru cineva.*

*** Parafrază după o cugetare a filosofului francez C.A. Helvetius.*

DISIMULARE, acțiune conștientă prin care individul își maschează adevăratele atitudini, convingeri, credințe sau trăsături de caracter, cel mai frecvent, în scopul obținerii de câștiguri personale. Există și situații când suntem obligați să procedăm astfel din motive de conformare socială sau chiar altruiste.

1. *E lup îmbrăcat în piele de oaie.*
2. *În gură cu Dumnezeu și în inimă cu dracul.*
3. *În inima smeritului șade dracul grecește.*
4. *Nu toate femeile cu cheile la brâu sunt gospodine.*
5. *Nu toate maicile sunt surorile lui Hristos.*
6. *Nu tot ce lucește este aur.*
7. *Nu tot ce poartă rasă și camilafcă e călugăr.*

În cazul de față, disimularea apare doar ca trăsătură negativă de caracter. Actorii își maschează fondul sufletesc real printr-un comportament de fațadă, menit să le aducă respectul și considerația celor cu care interacționează.

DISTANȚĂ SOCIALĂ,* tendință de apropiere sau de îndepărtare între părțile unei relații sociale.

1. Bogatul nu crede niciodată celui sărac.
2. Ciocoiul ca câinele de multe uși.
3. Cu bogatul nici calul să nu-l încerci, nici în pungă să te măsori.
4. De cât cu un mojic la câștig, mai bine c-un om de omenie la pagubă.
5. Mai bine cară pietre cu un înțelept, decât să petreci cu zece nebuni.
6. Mai bine cu un înțelept să cari pietre la casă, decât cu un prost să ședi la masă.
7. Nu mânca cireșe cu unul mai mare la masă
Că-ți aruncă sâmburii în nas.
8. Să te ferești de boierul nou și de cerșetorul vechi.

Atitudinile exprimate sunt indici ai unei stări latente de respingere a categoriilor sociale și psihologice respective, reflectând distanța psihică percepută de Sinele social românesc față de ele.

* Septimiu Chelcea, 1981, în Dicționar de psihologie socială, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

E

EGOTISM, însușire morală caracterizată prin exagerarea eului propriu în raporturile cu ceilalți și prin tendința de raportare la sine a întregului univers psihosocial.

1. *A crește în lături ca varza.*
2. *A se crede buricul pământului.*
3. *Cocoșul crede că dacă n-a cântat*
   Nici soarele n-a răsărit.
4. *Dacă moare nevasta mea se duce lumea jumătate;*
   dacă mor și eu se isprăvește lumea.
5. *Dacă șade el degeaba*
   Gândește că toți n-au treabă.
6. *Din boieri, boierul meu*
   Din cucoane numai eu.
7. *Nu-l primesc în sat și el întreabă de casa vornicului.*

Înrudite îndeaproape cu atitudinile egocentrice, dispozițiile sufletești egotiste - iubirea exagerată față de sine, minimalizarea celorlalți, incapacitatea de decentrare afectivă și de înțelegere a celorlalți, inapetența pentru cooperare, etc. - denotă un deficit de socializare, cu urmări profund negative asupra proceselor de acomodare și integrare socială a subiecților care le cultivă.

EMPATIE, modalitate de cunoaștere și înțelegere intuitivă a semenilor fondată pe capacitatea individului de a se identifica emoțional, total sau parțial, cu trăirile subiective (emoții, sentimente, dispoziții sufletești, trebuințe etc.) ale acestora și de a comunica afectiv cu ei.

1. *Ceea ce vreți să vă facă vouă oamenii faceți și voi lor.*
2. *Ce ție nu-ți place*
   Altuia nu-i face.

A avea abilități empatice înseamnă să poți prevedea și percepe gesturile, expresiile și comportamentele semenilor într-o situație psihosocială dată, să intuiești stările subiective ce le acompaniază și să te identifici cu ele până la „trăirea în sine a vieții afective a celorlalți"*.

Rezultat al educației, culturii și experienței practice dobândite în cadrul relațiilor interumane, însușirile respective au numeroase valențe practice, înlesnind cunoașterea și înțelegerea altora, ajustarea interpersonală, acomodarea și adaptarea socială, obiectivarea celor mai adecvate conduite de răspuns (de compasiune, ajutorare, gratificare, etc.) în situațiile psihosociale la care suntem parte.

Copilul sau adultul, care nu reușesc să consoneze psihoafectiv cu membrii grupurilor de apartenență, riscă marginalizarea și pierderea oricărui suport psihologic din partea acestora. Unor asemenea persoane li se adresează maximele noastre (1, 2), propunându-le o cale mai la îndemână, și anume, calea introspecției, a autoobservației propriilor stări și trăiri subiective în vederea configurării unei paradigme a așteptărilor deziderabile, pe care individul s-o proiecteze în contactele umane ocazionate, fie de mediul social general, fie de diferitele medii sociale specifice. Sigur, atare manieră poate fi suspectată de „reducționism psihologic", dar cum în foarte multe privințe oamenii se aseamănă între ei, posibilitatea de-a relaționa adecvat cu semenii după modelul respectiv este destul de mare.

* Paul Popescu-Neveanu, 1978, *Dicționar de psihologie*, București: Editura Albatros, pag. 233.

EXPERIENȚĂ PRACTICĂ, ansamblul cunoștințelor, priceperilor, deprinderilor și abilităților persoanei, concretizate în acțiuni, procedee tehnice de lucru și operații care permit răspunsuri adecvate la diversele solicitări ale mediului.

1. *Cel mai bun dascăl e pățania.*
2. *La orice treabă*
   Pe Stan Pățitul întreabă.
3. *Mai multe știe Stan Pățitul decât toți cărturarii.*
4. *Multe greșești, multe înveți.*
5. *Omul învățat, dar nepățit, e ca pușca fără praf.*
6. *Omul pățit e mai învățat.*
7. *Tot pățitul e priceput.*

Sub aspect funcțional, ceea ce contează, este valoarea adaptativă a cunoștințelor dobândite. În consecință, cel care a învățat ceea ce știe făcând, este mai presus decât cel a cărui știință e pur livrescă.

F

FIRE, sinteză sui-generis între „prima natură" și a „doua natură" a omului, între tendințele, pornirile și înclinațiile înnăscute, pe de o parte, și cele dobândite (deprinse și devenite obișnuințe), pe de altă parte.

1. *Boala din fire*
   N-are lecuire.
2. *Ce e strâmb din fire, anevoie se mai îndreaptă.*
3. *Datina e a doua natură.*
4. *Deprinderea se face fire.*
5. *Firea decât deprinderea, mai veche este.*
6. *În sânge se preface datina.*
7. *Învățatul din fire*
   N-are lecuire.
8. *Lupul își pierde măselele, dar nu obiceiurile.*
9. *Lupul își schimbă părul dar năravul ba.*
10. *Meșteșugul nu poate schimba firea.*
11. *Năravul din fire*
    N-are lecuire.
12. *Precum e firea și nărăvirea.*

Conduitele originate în firea omului sunt invariabile și de neînlăturat, iar defectele de structură aproape ireparabile. Într-un cuvânt, firea ne apare ca un fel de a fi bazal, căruia cu greu i te poți sustrage.

FRICĂ, reacție afectivă manifestată prin stări de neliniște și tensiune sufletească, cauzată subiectului de confruntarea cu situații noi și potențial primejdioase pentru el.

1. *Cel neîndrăznet pierde multe bunuri.*
2. *Celui ce îi e frică, înfricoșează pe ceilalți.*
3. *De sfânt, sfânt să fii,*
   Dar de frică tot să știi.
4. *Frica mai mare decât spaima.*
5. *Frica păzește bostănăria.*
6. *Frica totdeauna aduce primejdie.*
7. *Fuga e rușinoasă,*
   dar e sănătoasă.
8. *Mare să fii,*
   Dar de frică tot să știi.
9. *Negustorul fricos nu face câștig.*
10. *Unde-i frică e și rușine.*

Tonul general folosit pentru evaluarea reacției de frică, deși critic - disprețuitor, lasă totuși loc câtorva nuanțări care ar putea lărgi aria semnificației și funcționalității acesteia.

Cercetările recente din psihologie, spre exemplu, recunosc că activitatea umană poate fi anihilată și dezorganizată doar de emoțiile - între care și frica - de mare intensitate, în timp ce reacțiile emoționale obișnuite și de intensitate medie ar avea rol adaptativ, ajutând subiectul aflat în situații dificile să-și mobilizeze și concentreze forțele, sporindu-i vigilența, creativitatea, spiritul de prevedere etc.

Pe de altă parte, manifestări ale fricii, socotite altă dată certe „conduite de eșec" - plânsul, fuga, leșinul etc. - sunt considerate astăzi reacții de adaptare la un nivel mai coborât, substitute ale unor conduite superioare pe care individul fie nu poate, fie nu vrea să le reactualizeze.

FRUSTRARE, tensiune afectivă negativă resimțită de subiect datorită privării de un lucru sau un drept legitim cuvenite, imposibilității de a-și satisface o trebuință sau neîmplinirii așteptărilor proiectate.

1. *Ai dreptate dar n-ai s-o iei.*
2. *Ajung unii boieri mari,*
   Iar eu sunt fecior de popă
   Ș-ajunsei să bat în tobă.
3. *Bogatul a greșit și săracul îi cere iertăciune.*
4. *Boii ară și caii mănâncă.*
5. *Când mărăcinii se sapă și pomii se leapădă,*
   Ce rod mai aștepți de la grădina ta?
6. *Cine a învârtit frigarea*
   Și cine mănâncă friptura.
7. *Dumnezeu dă tot la cel ce are mai mult.*
8. *Eu credeam că-i boierie*
   Și numai e sărăcie.
9. *În loc de dobândă*
   Se pomenește cu osândă.
10. *În loc de plată*
    Spatele-ți arată.
11. *Leului nu i-a fost ciudă că l-a lovit vânătorul, ci că l-a lovit măgarul.*
12. *Li s-a luat un bou*
    și li s-a dat un ou.
13. *Munții noștri cu aur plini*
    Și noi slugi pe la străini.
14. *Nu-ți-e când te izbește un armăsar*
    Ci când te trântește un măgar.
15. *Pentru capră o pățește oaia.*
16. *Și cu oile toate și cu lupii prieteni nu se poate.**
17. *Și cu porcul gras în bătătură și cu slănina-n pod nu se poate.***

18. Țăranul paște vaca și arendașul o mulge.
19. Unul duce ponoasele
Și altul trage foloasele.
20. Unul face
ș-altul trage.
21. Unul umblă și străbate
Și pe alt fericirea-l bate.

Maniera în care indivizii sau grupurile sociale reacționează la „deposedare" trădează ceva din personalitatea lor de bază, în primul rând, sistemul tehnicilor și modalităților de înțelegere, evaluare și depășire a evenimentelor și situațiilor frustrante.

Din acest punct de vedere, românii cel puțin, apreciază drept frustrante orice evenimente care le contrariază sau le blochează realizarea așteptărilor legitime, indiferent dacă obstacolele respective sunt interne*** sau externe****, bine conturate sau indefinite, surmontabile sau de neînvins.

De asemenea, senzația de deficit este trăită nu numai în situațiile de frustrare absolută - când lipsa mijloacelor și obstacolele de netrecut fac imposibilă satisfacerea unei trebuințe - ci și în cele de frustrare relativă (ex.: poz. nr. 7; 21), când indivizii se simt discriminați negativ în raport cu alții, pe alte criterii decât cele considerate de ei corecte și oportune.

Natura trebuințelor frustrate și conduitele de răspuns la frustrare configurează și mai bine profilul psihologic al subiecților în cauză. Notabilă în această privință este categoria „obiectelor" față de care aceștia resimt cel mai acut senzația de deficit: trebuințe de recunoaștere și apreciere socială (poz. nr. 1, 4, 5, 6, 15, 18, 19, 20), de autorealizare socială și profesională (poz. nr. 2, 13), de stimă de sine și prestigiu (poz. nr. 3, 14), de securitate emoțională (poz. nr. 9, 10), într-un cuvânt, trebuințe superioare proprii unei personalități cu un indice valoric ridicat.

Tabloul este întregit de reacțiile adoptate la frustrările externe, când, funcție de natura și gradul de vincibilitate al agentului stresor, subiecții dezvoltă, selectiv, anumite con-

duite de atenuare a tensiunii nervoase și de restabilire a echilibrului psihic.

Din păcate, multe din ele sunt tributare unei concepții fataliste cu privire la persistența surselor frustratoare, rezumându-se, în consecință la atitudini de reprobare a acestora (poz. nr. 4, 6, 9, 10, 12, 15, 18, 19, 20), la apatie și resemnare (poz. nr. 5), autoculpabilizare (poz. nr. 3), lamentații sterile (poz. nr. 2, 13), adică la conduite lipsite de valențele activatorii absolut necesare rezolvării, nu numai în plan subiectiv, ci și real a situațiilor privative.

* și ** *Modalități de rezolvare a unor situații de frustrare internă, de tipul „atracție-atracție". Tensiunea afectivă generată de conflictul tendințelor aflate în competiție nu poate fi înlăturată decât prin blocarea uneia dintre ele în favoarea satisfacerii celeilalte.*

*** *Slăbiciuni fizice și psihice proprii individului.*

**** *Factori opozanți din ambianța socială.*

G

GRUP DE APARTENENȚĂ, colectivitate umană structurată în care indivizii sunt încadrați efectiv la un moment dat, trebuind să se conformeze la valorile și normele de conduită ale acesteia.

1. *A fi tot de o pănură.*
2. *Apa trebuie să vie la matca ei și omul la teapa lui.*
3. *Apa trage la matcă și omul la teapă.*
4. *Cioară lângă cioară trage*
   Alte păsări nu-i sunt drage.
5. *Cioara lângă cioară zboară.*
6. *Decât frumoasa din sat strein, mai bine sluta din satul tău.*
7. *Decât în țară străină*
   Cu pită și cu slănină
   Mai bine în satul tău
   Cu mălaiul cât de rău.

Recomandările, dar și imperativele referitoare la relația „om-matcă", izvorăsc dintr-un reflex de apărare a grupului de apartenență în contra amestecului cu *Alții Diferiți* și implicit a disoluției sale. Morala configurată de ele este proprie, mai ales, grupurilor a căror identitate și supraviețuire depind de solidaritatea mecanică a membrilor lor, de omogenitatea intereselor acestora și de nivelul conformării la conștiința grupală.

I

IMAGOLOGIE, disciplină psihosociologică care se ocupă cu studierea științifică a felului în care o comunitate etnică sau națională se percepe pe sine și alte națiuni sau etnii.

1. *Dă-mi, Doamne, mintea moldoveanului cea de pe urmă.*
2. *Dumnezeu să te păzească de țiganul turcit și de mojicul grecit.*
3. *După ce dai mâna cu un grec, să-ți numeri degetele.*
4. *Mintea românului a din urmă.*
5. *Românul cât trăiește, tot crește.*
6. *Românul nu piere.*
7. *Românului poți să-i iei cu de-a sila, dar să-i dai nu.*
8. *Românul știe multe suferi, dar nu uită.*
9. *Românul tace și face.*
10. *Turcul bea, turcul plătește.*
11. *Turcul, de e turc, și tot te lasă întâi să mai mănânci și apoi te omoară.*
12. *Turcul nu caută a prinde calul cu sacul deșert.*
13. *Turcului să-i dai bani și să-i scoți ochii.*
14. *Turcul te bate,*
    turcul te judecă.
15. *Țiganul numai până atunci ți-i prieten până ai mălai în traistă.*
16. *Țiganul când s-a văzut împărat*
    Întâi pe tată-său l-a spânzurat.
17. *Țiganul dă cu ciocanul și capătă banul.*
18. *Unguru-i lăudăros, numa-i fricos.*

Fără a le socoti clișee - particularitățile caracterologice relevate - mercantilismul grecului, lăudărosenia ungurului, ingratitudinea țiganului, optimismul, dar și lipsa de prevedere a românului etc. - sunt totuși elemente de psihologie diferențială pe care observatorul popular le-a decelat în contactul nemijlocit cu membrii etniei sale și ai celorlalte conlocuitoare.

INERȚIA PERCEPȚIEI SOCIALE,* tendința de a evalua însușirile prezente ale unei anumite persoane, în baza informațiilor și reprezentărilor anterioare despre ea, indiferent dacă aceasta s-a schimbat sau nu între timp.

1. Nu căuta ce am fost, ci vezi acum ce sunt.
2. Nu se caută ce ai fost, ci ceea ce ești.
3. Păcatul vechi aduce osândă nouă.
4. Păcatul vechi aduce rușine nouă.

Eroarea de apreciere la care conduce inerția percepției sociale, poate fi în favoarea sau în defavoarea subiectului evaluat, în raport de calitatea imaginii pe care evaluatorul și-a făcut-o despre el anterior.

Din păcate, este mai evidentă tendința de a ne percepe semenii în baza stărilor lor anterioare negative, chiar dacă starea lor prezentă ne infirmă.

Tocmai împotriva acestei porniri ne previne Stan Pățitul, îndemnându-ne să căutăm nu la „ce a fost" ci la „ceea ce este", privându-l astfel de disconfortul psihic pe care i-l provocăm de fiecare dată când îl taxăm automat prin prisma vechilor „păcate".

* Vezi Mamali C., Op. cit., pag 115

INVERSIUNE AFECTIVĂ, comportament afectiv inadecvat, uneori aberant, concretizat, fie într-o reacție afectivă negativă la un stimul favorabil din ambianță*, fie într-o bună dispoziție la o situație negativă.

1. *Eu îi zic bună dimineața,*
   El îmi răspunde cu greață.
2. *Eu îți deschid poarta și tu îmi zici nebun.*
3. *Eu îl întreb de sănătate, și el îmi dă cu ghioaga.*
4. *Eu umblu cu pâinea după el și el cu ciomagul după mine.*
5. *Tu îi dorești bine și el dă în tine.*
6. *Tu umbli după el cu mila*
   Și el după tine cu pila.

Legile care guvernează realitatea psihosocială nu sunt la fel de stricte și infailibile precum cele din fizică sau mecanică. Aici, în raporturile interpersonale dintre subiecți, intervin numeroase și imponderabile imagini și judecăți preformate, resentimente spontan actualizate, percepții și identificări greșite, care distorsionează reacțiile moralmente așteptate.

*Proverbele prezentate ilustrează numai astfel de conduite.

L

LENE, tip de comportament caracterizat prin evitarea acțiunii, pasivitate și fugă de efort.

1. *Lenea e bună soră cu sărăcia.*
2. *Lenea e începutul răutăților.*
3. *Lenea e la om ca și rugina la fier.*
4. *Leneșul e greu să se apuce de lucru, căci de lăsat se lasă repede.*
5. *Leneșul la toate*
   Zice că nu poate.
6. *Lucrul lungește viața, iar lenea o scurtează.*
7. *Până se gătește,*
   Soarele asfințește.

Atât în paremii cât și în reflecțiile filosofilor, lenea este considerată drept cel mai mare și înjositor defect omenesc: „*mama tuturor viciilor*", „*soră cu sărăcia și începutul răutăților*", „*cauza distrugerii indivizilor și națiunilor*" etc.

Moralmente vorbind, blamul, oricât de sever, este îndreptățit. Sunt însă și situații când evitarea acțiunii și fuga de efort au și alte cauze decât disprețul declarat al indivizilor față de muncă și opțiunea lor conștientă pentru traiul parazitar. În acest caz, pasivitatea, aversiunea față de efort etc., fac obiectul de studiu al psihologiei, pentru care constituie în primul rând, „simptome ale unor tulburări psihologice sau corporale"*, cu mari posibilități de remisie în măsura în care condițiile fizice, morale, ori socio-educaționale se ameliorează.

* Norbert Sillamy, 1996, *Dicționar de psihologie*, București, Editura Univers Enciclopedic.

LIDER, persoană susceptibilă de a îndruma, conduce şi reprezenta o colectivitate umană, datorită însuşirilor psihomorale, abilităţilor organizatorice şi competenţelor de sarcină de care dispune.

1. *A umbla ca un roi fără matcă.*
2. *Când Dumnezeu nu-i acasă, sfinţii îşi fac de cap.*
3. *Când e bolnav leul, iepurii îi sar în spinare.*
4. *Când stăpânul va cădea, ai săi nu se vor mai scula.*
5. *Corabia cu doi cârmaci se îneacă.*
6. *Cu două bucătărese iese ciorba prea sărată sau nesărată.*
7. *Unde cântă cocoşi mulţi, acolo întârzie a se face ziuă.*
8. *Unde sunt moaşe multe moare (rămâne) copilul cu buricul netăiat.*
9. *Unde sunt popi mulţi, moare pruncul nebotezat.*
10. *Unde stăpânul e tare şi ţăranul e fudul.*
11. *Vai de casa cu mulţi stăpâni.*
12. *Vai de casa unde cotcorogesc găinile şi cocoşul tace.*
13. *Vasul cu doi cârmaci se îneacă.*

Absenţa liderului deconcertează şi dezorganizează orice structură grupală (poz. 1, 2, 4), iar momentele de slăbiciune, ale şefilor autoritari în special, favorizează neascultarea şi conduitele de frondă (poz. nr. 3).

La fel de păguboasă pentru existenţa grupului se dovedeşte şi interferenţa rolurilor de lider, concomitent actualizate de mai multe persoane, pentru rezolvarea aceleiaşi probleme (poz. nr. 5-9; 11; 13). Fenomenele care apar în acest ultim caz - delegarea responsabilităţii, anularea reciprocă a comenzilor şi deciziilor, etc. - amână sau chiar blochează definitiv atingerea scopurilor şi obiectivelor urmărite.

M

MĂSURĂ, categorie filosofică elaborată de Hegel pentru a exprima unitatea dintre *cantitate* și *calitate.* Măsura reprezintă intervalul în limitele căruia modificarea determinărilor cantitative ale unui obiect, fenomen sau proces nu generează transformări, care să afecteze calitatea acestora, „ființa lor în fapt". În schimb, depășirea cantitativă a limitelor acestora - prin mărire sau micșorare - provoacă schimbarea determinării lor calitative, trecerea de la ceva la altceva.

În etică și psihologie, *măsura* are drept echivalente, trăsături de personalitate ca moderația și temperanța, prin intermediul cărora reușim să păstrăm linia de mijloc („măsura justă")* situată între insuficiența și excesul sentimentelor, atitudinilor și comportamentelor noastre.

1. *Ajunge o bâtă (o măciucă) la un car de oale.*
2. *Cine bea pân-la-mbătare*
   Nume bun în lume n-are.
3. *Cine dorește mult pierde și pe cel puțin.*
4. *Cine mult se încrede în alții adeseori se și înșeală.*
5. *Cine nu cruță când are*
   Va răbda la lipsă mare.

6. Cine sare cam sus îndată cade jos.
7. Cine se întinde mai mult decât straiu, îi rămân picioarele goale.
8. Gluma se face ceartă.
9. Graba strică treaba.
10. Înghite cât poți mesteca.
11. Lăcomia
Strică omenia.
12. Lucrul și cumpătul închid ușa medicului.
13. Nemulțumitului i se ia darul.
14. Nu întinde coarda prea mult că se rupe.
15. Nu pofti ce nu ți se poate da.
16. Nu purta povara celui mai tare ca tine.
17. Nu te amesteca ca măraru în toate bucatele.
18. Nu te-ntinde pe cât n-ai, ci te-ntinde pe cât ai.
19. Omul prea bun e nebun.
20. Prea multă minte strică, prea puțină nu-i bună de nimic.
21. Sarea-i bună la fiertură
Însă nu peste măsură.
22. Să fii bun și blând la toate
Dar până unde se poate.
23. Toate au un hotar în lume.
24. Toată gluma are capăt.
25. Toate sunt până la o vreme.
26. Tot ce e prea mult nu e sănătos.
27. Trage ața cât să nu se rupă.
28. Trei prea mult vatămă pe om: prea mult să vorbească, prea mult să cheltuiască, prea scump să ceară.
29. Vorba-și are și ea vremea ei
Dar să n-o trântești când vrei.
30. Zăbava strică treaba.

Viața armonioasă, la care toți aspirăm, traiul netulburat de neplăceri și suferințe (nr. 4, 5, 7, 9, 20, 26, 30), de disprețul și ostilitatea semenilor (nr. 2, 8, 11, 19), sau de adversitățile soartei excesiv forțate (nr. 3, 6, 13, 14) nu sunt posibile fără cunoașterea

(nr. 23, 24, 25, 28) și păstrarea *măsurii* (nr. 1, 10, 21, 29) în toate câte le sperăm și întreprindem, fără dobândirea echilibrului cu noi înșine și cu lumea din afară.

Bunul simț sau facultatea de a deosebi binele de rău și de a găsi întotdeauna linia justă în comportamentul nostru nu este înnăscut, ci se formează în timp și destul de anevoios, pe calea experienței livrești, dar mai ales a celei practice cotidiene. Mult mai greu este însă de a ne menține în limitele măsurii cunoscute și a liniei de mijloc aflate. Simpla dorință nu este suficientă. Ea trebuie dublată de intenție și mai ales de voință, care îi poate servi individului atât la mobilizarea și orientarea energiilor psihice spre scopul urmărit, cât și la înfrânarea sentimentelor, pasiunilor și pornirilor sale, când acestea riscă să iasă afară din cale și să strice echilibrul (nr. 16, 17, 22, 27). Și lucrurile nu se opresc aici, căci virtutea, după cum spunea J.J. Rousseau, „este o stare de război, iar cine dorește să trăiască virtuos are întotdeauna de dus o luptă cu el însuși".** Este lupta cu sine, proprie în toate situațiile când principiului plăcerii și opțiunilor fondate emoțional, le opunem principiul realității și opțiunile întemeiate rațional (nr. 12, 15, 18).

În timp, după numeroase și dificile confruntări de acest gen, calitățile de voință căpătate - în special *puterea* și *perseverența* - se interiorizează, devin constante atitudinal - comportamentale și contribuie alături de alte însușiri ale personalității la înstăpânirea stăpânirii de sine, fără de care nu am putea rămâne suverani peste înclinațiile noastre și realiza echilibrul atât de necesar.

*Aristotel, *Etica nicomahică*, Ed, Științifică și Enciclopedică, București, 1988
** În: *Reflecții și maxime*, vol. II, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1989, pag. 395

MISOGINIE, ansamblu de atitudini și comportamente masculine prin care sunt exteriorizate sentimentele de neîncredere, dispreț și ostilitate față de femei, de evitare și respingere a acestora.

1. *Decât muiere de aur mai bine bărbat de paie.*
2. *Femeia e calul dracului.*
3. *Femeia-i poale lungi și minte scurtă.*
4. *Femeia-i sac fără fund.*
5. *Femeia nebătută e ca moara neferecată.*
6. *Femeia numai după lup nu se duce.*
7. *Femeii nici dracu' nu-i vine de hac.*
8. *Pe femeie nu trebuie s-o cunoască bărbatul decât de la brâu în jos.*

În literatura cultă și populară a oricărui popor există numeroase portretizări idealizate ale *Femeii*, nelipsind odele și imnurile închinate castității, fidelității sau spiritului ei de sacrificiu. La nivelul folclorului sapiențial însă, „nedumerește" frecvența mare a afirmațiilor și caracterizărilor deloc măgulitoare la adresa *Ei*, a orientărilor afective și morale negative, concretizate de conștiința bărbătească în sentimente și judecăți de valoare cu caracter depreciativ.

Nici paremiile românești (vezi 1-8), nu fac excepție, mai mult chiar, formulările cu pricina sunt mai malițioase și resentimentare, trădând implicarea emoțională și subiectivismul *Bărbatului* în evaluarea și taxarea sexului slab. Ce ar putea justifica atâta înverșunare? Între altele, cu siguranță, orgoliul rănit al bărbaților care au resimțit emanciparea femeii ca o uzurpare a acelor statute, valori și priorități acordate de lege și cutumă lor și numai lor, iar preaplinul istețimii și abilităților femeiești ca o ofensă de neiertat adusă neputinței lor.

MOBILITATE AFECTIVĂ, însușire a proceselor afective care exprimă, după caz, oscilațiile intensității acestora, trecerea de la o stare afectivă simplă la una complexă, sau alternarea trăirilor emoționale contrare.

1. *Bucuria de sârg se întoarce în scârbă și scârba în bucurie.*
2. *Bucuria și scârba sunt două surori care una după alta aleargă.*
3. *După furtună vine și vreme bună.*
4. *După o scurtă plăcere, urmează o lungă durere.*
5. *După vreme rea, și senin.*
6. *Râde și leagă, plânge și dezleagă.*
7. *Râsul e frate cu plânsul.*
8. *Totdeauna desfătarea*
   Are soră întristarea.

Este de observat atât polaritatea trăirilor afective, cât și alternanța lor inexorabilă: bucuria și tristețea, râsul și plânsul, plăcerea și durerea sau cum nota într-una din lucrările sale Vladimir Levi, „paradisul și infernul"*, ca unitate a unor contrarii ce se presupun reciproc.

* Vladimir Levi, 1978, *Noi și eu*, București, E.D.P.

MOBILITATE SOCIALĂ, schimbare, modificare a statutului unui individ sau a unui grup, pe orizontală sau verticală, în cadrul unui sistem de stratificare socio-economic, ocupațional, educațional, cultural etc.

1. Adormi duman și te trezești mare ban.
2. Aseară mă culcai bolocan
Și azi iată-mă mare ban.
3. Ajung unii boieri mari
Iar eu sunt fecior de popă
Ș-ajunsei să bat în tobă.
4. Ajunge din cal măgar
Și catâr din armăsar.
5. Ajunge din vlădică popă.
6. Azi Stan mâine căpitan.

Mișcarea indivizilor spre diversele straturi ale spațiului social este surprinsă în dubla sa ipostază de mobilitate intra (poz. nr. 1-2; 4-6) și intergenerațională (nr. 3). Prima, prin compararea statutului deținut de un individ într-un moment dat al vieții sale active cu cel inițial, de start, iar a doua, prin raportarea categoriei sociale căreia îi aparține o persoană la poziția socială a familiei sale de origine, recte a tatălui.

În ambele situații este vorba doar de mobilitatea pe verticală, cu urcușurile și coborâșurile de diferite amplitudini pe scara ierarhiei sociale, toate implicând însă treceri de la un strat la altul, de la o pătură sau clasă socială la alta. Dacă în privința sensului descendent al mobilității sociale, situațiile prezentate ne apar întru totul verosimile și firești, nu putem spune același lucru despre cazurile prin care se exemplifică ascensiunea socială. Nota peiorativă pe care o conțin formulările respective (pozițiile 1 și 2, mai ales) ne face să credem că rostul lor dintâi este, de fapt, persiflarea practicii de a atribui ranguri și funcții înalte unor persoane ale căror statute sociale n-ar îndreptăți în nici un fel acordarea lor.

Pe de altă parte, trebuie spus că nu totdeauna asemenea salturi atipice frizează ridicolul, întrucât discrepanța dintre poziția socială a unei persoane și misiunea, rolul încredințat acesteia nu înseamnă neapărat și discrepanță între personalitatea ei (cunoștințe, aptitudini, motivații, voință etc.) și prescripțiile rolului asumat. Ne putem convinge de acest lucru, amintindu-ne, fie și numai situațiile de criză din istorie, când oameni de condiție socială modestă, dar cu suficient potențial intelectual și moral - volitiv, s-au dovedit capabili de a satisface cerințele și exigențele demnităților importante, apropriate sau încredințate.

N

NEGOCIERE, proces interacțional cooperant, având ca obiectiv realizarea unui acord al părților sau adoptarea unei soluții reciproc convenabile pentru o problemă în care interesele lor sunt în competiție.

1. *Cine intră fără tocmeală*
   Iese fără socoteală.
2. *Mai bine vorbe multe decât sulițe frânte.*
3. *Mai bine în capul locului decât în fața ariei.*
4. *Mai bine la început să ne tocmim*
   Decât în urmă să ne gâlcevim.
5. *Mai bine prigonire la holdă, decât gâlceavă la arie.*
6. *Mai bine tocmeală țigănească și plată negustorească.*
7. *Nu e bănuială*
   Unde e tocmeală.
8. *Socoteala deasă*
   E frăție aleasă.
9. *Te tocmește dușmănește*
   Și plătește omenește.
10. *Târgul mânie n-are.*
11. *Tocmeala n-are mânie.*

Negocierea loială, fie ea și conflictuală, este socotită condiția principală a finalizării tranzacției într-un climat de încredere reciprocă și de o manieră care să-i mulțumească pe toți partenerii.

O

OCOL, conduită indirectă, facilitată de inteligență, utilizată în scopuri rezolutive și adaptative.

1. Cine înconjură ajunge mai curând.
2. Cosașul mai mult face cu cutea
   Decât cu virtutea.
3. Cu spatele (umărul) nu poți îndrepta lumea.
4. Nu merge cu lopata
   Ci cu judecata.
5. Pasărea se prinde cu grăunțe, omul cu vorbe frumoase.
6. Unde puterea nu ascultă, vulpea ajută.
7. Unde se sparge pielea de lup, cârpește-o cu piele de vulpe.
8. Unde-s ochii înțeleptului este mâna nebunului.

Gândirea schematică, incapacitatea transgresării experienței cognitive și practice și a reajustării continue a mijloacelor rezolutive la scopul urmărit, sunt principalele obstacole în „folosirea inteligentă a inteligenței". Sunt capabile de conduita eficientă a ocolului, persoanele caracterizate prin inteligență fluidă și gândire flexibilă, plasticitate atitudinal - comportamentală și capacitate de a identifica și raporta mijloacele optime la scopurile urmărite.

Unde dau greș instinctul, deprinderile, manierele forte și directe, reușesc facultățile mediatoare ale intelectului.

Mijlocirea ocolului de către inteligență și judecată este atât de evidentă, încât s-a putut spune despre ele „că sunt ocolul însuși"*.

* Op. cit. , pag. 2[illegible]

P

PEDEAPSĂ, sancțiune aplicată unei persoane sau grup social pentru infracțiunile sau delictele comise, ori pentru încălcarea normelor culturale și morale ale colectivității.

1. *Ajunge o măciucă la un car de oale.*
2. *Copilul nepedepsit*
   Ajunge nepricopsit.
3. *Dumnezeu nu bate cu ciomagul.*
4. *Dumnezeu nu rămâne la nime dator.*
5. *Dumnezeu nu răsplătește ca dușmanul, ci gonește cu anul.*
6. *Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte.*
7. *Pedeapsă cu măsură,*
   Ca să nu-ți aducă ură.
8. *Pedepsitului pedeapsa a se îndoi nu trebuie.*
9. *Pe nimeni să nu pedepsești pentru a altuia greșeală.*
10. *Răul nu rămâne nepedepsit.*
11. *Toată greșeala are iertarea ei.*

Pedepsirea faptelor reprobabile săvârșite cu vinovăție este necesară, dar efectul educativ și-l vădește numai atunci când sancțiunile respective, morale sau de altă natură, se aplică cu măsură, la timp, individualizate în raport cu fapta și persoana făptuitorului, fără patimă și numai după descifrarea și interpretarea greșelii comise (poz. nr. 1, 2, 7, 8, 9).

În concepția populară despre administrarea dreptății sunt incluse (vezi pozițiile 3, 4, 5, 10) și reprezentările colective cu privire la existența și, mai ales, la modelul de funcționare a justiției imanente. Acesteia, cum observăm, îi sunt proprii alte reguli în incriminarea faptelor și aplicarea pedepselor. Sancțiunea punitivă nu este directă, imediată și în regim de similaritate cu „abaterea" comisă. Pedeapsa apare mediată și amânată, nepersonalizată, cu tâlcuri și semnificații difuze care, paradoxal la prima vedere, îi sporesc potențialul de descurajare și de prevenție a încălcării normelor morale general-umane de comportare și de menținere a coeziunii și ordinii sociale.

PLASTICITATE EDUCATIVĂ, însușire a ființei umane de a fi susceptibilă și receptivă la influențele educative externe. Opusă rigidității, condiționează restructurarea permanentă a modului de a percepe, gândi și reacționa în raport de solicitările activității și mediului extern.

1. *A învăța de mititel*
   Este mult mai ușurel.
2. *Calul bătrân cu greu se învață la ham.*
3. *Calul bătrân nu (se) mai învață în buiestru.*
4. *Ce n-a învățat Ioniță, nu mai învață Ion.*
5. *Copacul când jos se strâmbează,*
   Anevoie se mai îndreptează.
6. *Copilul ca copacul, când de mic se strâmbă, anevoie se mai îndreaptă.*
7. *Îndoaie teiul până e tânăr.*
8. *Omul în copilărie,*
   Lesne învață orice fie.
9. *Pomul strâmb din tinerețe*
   Nu se-ndreaptă-n bătrânețe.
10. *Trebuie să îndoi copacul cât e tânăr.*

Gradul de educabilitate și eficiența acțiunii educative - atât în planul formării trăsăturilor pozitive de personalitate, cât și al restructurării celor negative - sunt în strânsă dependență de particularitățile psihofiziologice și de personalitate, proprii diferitelor perioade de vârstă ale individului.

PREDICȚIE, tip de raționament prin care se anticipează, cu un grad mai mic sau mai mare de certitudine, rezultatele finale ale evoluției unor evenimente, pornind de la legile care le guvernează și de la informația disponibilă și relevantă cu privire la alte fenomene și procese cu care pot fi asociate.

1. *Așchia nu sare departe de trunchi.*
2. *Ce a făcut mama și tata*
   O să facă fiul și fata.
3. *Ce fel e tata e și fiul.*
4. *Ce naște din pisică*
   Șoareci mănâncă.
5. *Cine a furat o să fure.*
6. *Cine a furat o ceapă*
   Mâine fură și o iapă.
7. *Cine înșală o dată înșală și a doua oară.*
8. *Din stejar, stejar răsare.*
9. *Femeia care a cercat o dată păsatu, nu se dă în lături măcar s-o pici cu ceară.*

Frapează caracterul nonprobabilistic al prezicerilor făcute. Explicația rezidă în postularea unei corespondențe liniare ce ar exista între însușirile biopsihice ale ascendenților și descendenților (poz. nr. 2, 3, 4, 8), cât și a caracterului neîndoios repetabil (5, 7), uneori progresiv (6), al unor comportamente ce își găsesc gratificarea prin însăși reactivarea lor.

PREJUDECATĂ, raționament evaluativ nediferențiat cu privire la obiecte, fenomene, indivizi sau grupuri sociale, întemeiat mai mult pe factori emoționali (credințe, opțiuni afective, interese personale sau de grup etc.) decât pe cunoștințe și fapte suficiente și probante.

1. *Cine-și schimbă portul s-a dat în partea dracului.*
2. *Cine umblă din țară-n țară, nu este om.*
3. *Cu calul și cu nevasta nebătute nu faci nici pe dracul.*
4. *De om roș și cal bălan*
   Să te ferești ca de satan.
5. *Dumnezeu să te ferească de român ciocoit și de țigan boierit.*
6. *Femeia a scos pe om din rai.*
7. *Femeia e sora dracului.*
8. *Femeia-i poale lungi și minte scurtă.*
9. *Ferește-te de popă spân și fără de nevastă.*
10. *Nici răchita pom de bute*
    Nici țiganul om de frunte.
11. *Nici salcia pom*
    Nici boierul om.
12. *Popa are mână de luat nu de dat.*
13. *Popa până și-n pridvor*
    Caută s-aibă izvor.
14. *Sacul popii îi fără fund.*
15. *Să te ferești de omul roș și de omul spân.**

De multe ori, chiar dacă suntem conștienți de neîntemeierea logică a judecăților noastre cu privire la alții, nu ezităm să facem uz de ele în demersurile evalutiv-afective pe care le întreprindem față de aceștia.

Cărui fapt i se datorește acest lucru? De ce renunțăm așa de greu la o serie de prejudecăți sociale chiar și atunci când avem știință de prejudiciile cauzate „obiectelor" lor? Răspunsul pare să ni-l ofere funcțiile acestora, rolul jucat în satisfacerea anumitor trebuințe ale eului individual și social.

Astfel, pentru conservarea coeziunii oricărei colectivități sociale sunt necesare atitudini și comportamente conformiste, consistente

cu sistemul etico-normativ al acesteia. În consecință, orice manifestări deviante ale membrilor săi trebuie descurajate și supuse oprobriului public prin diferite modalități de influențare și control social (Ex.: poz. nr. 1; 2).

Din perspectivă personală, indivizii sunt și mai înclinați să apeleze la prejudecăți în perceperea și categorizarea celor cu care interacționează, pentru simplul motiv al reechilibrării unei personalități debalansate socio-afectiv.

În cazul de față, probează acest lucru conduitele evaluative promovate de „bărbat" (poz. 6; 7; 8), „majoritar" (poz. 10) și „țăran" (poz.: 11; 12; 13; 14) în contexte psiho-sociale specifice pentru a-și satisface, după caz, nevoia de exprimare valorică, de protejare a stimei de sine și poziției ocupate în societate, de atenuare a tensiunilor interne promovate de agenții stresanți etc.

Totodată, prejudecățile sociale, ca scheme perceptuale rigide (clișee), construite prin simplificări și uniformizări exagerate, facilitează orientarea rapidă și ușoară a individului în mediul său de viață. Mai mult chiar, în unele situații, caracterul lor imperativ (poz. nr. 4; 5; 9; 15), îl scutesc complet de efortul cognitiv și spiritul critic propriu.

Daunele de tot felul și relele tratamente suferite de categoriile și grupurile sociale prejudiciate au determinat, din partea oamenilor de știință și a instituțiilor democratice din țările civilizate, atitudini critice însoțite de preocupări sistematice pentru elaborarea și aplicarea de strategii destinate reduceii și/sau eliminării comportamentelor dominate de prejudecăți și discriminări.

Concretizate în măsuri de ordin economic, politic sau cultural - științific, acestea au avut și au mai mult un efect compensatoriu pentru cei victimizați, decât unul inhibitor pentru actorii prejudiciabili. Și aceasta - ceea ce era de demonstrat - întrucât prejudecata, „cu substratul ei metafizic"** rămâne pentru foarte multă vreme cea mai comodă și economicoasă cale de satisfacere a multora dintre trebuințele noastre psiho și socio-afective.

* Teama de omul spân – considerat în popor, prefăcut și viclean – pare să se întemeieze pe asemănarea acestuia cu „femeia" în privința unora dintre caracterele secundare ale sexualității (lipsa pilozității feței, voce subțire). În Harap-Alb – vă amintiți? – mezinul craiului, la a doua întâlnire cu spânul, exclamă: „dacă s-a aruncat în partea mâne-sa, ce-i vinovat el?

** Datorită acestui fapt – nota Lucian Blaga – prejudecățile nu pot fi sfărâmate și înlocuite decât prin alte prejudecăți. (*Reflecții și maxime*, vol. II, vol II, pag. 154)

PRESTIGIU, ascendent valoric atribuit de colectivitate prin tradiție sau dobândit prin efort și calități proprii de către o persoană sau un grup social.

1. *Boii bătrâni fac brazda dreaptă.*
2. *Cine se scoală de dimineață acela e mai mare.*
3. *Când ședzi între înțelepți, să asculți mai mult decât să vorbești.*
4. *Cu bogatul fiecare voiește să fie rudă.*
5. *Învățătura e cea mai bună avuție.*
6. *La gospodina bună*
   Mulți vecini s-adună.
7. *Oamenii cu știință de carte, îs paserele cu ciocul de fier.*
8. *Omului mare îi sună clopotul și la viață și la moarte.*
9. *Omul cel bogat*
   E mai lăudat.

Cel puțin două lucruri condiționează prestigiul celor care se bucură de el: dezirabilitatea și caracterul de excelență al statusurilor, atitudinilor și faptelor lor. Astfel se și explică omagiul pe care îl aducem, mai devreme sau mai târziu, oamenilor merituoși, și odată cu el, manifest sau doar în sinea noastră, și recunoașterea ascendentului lor valoric.

R

RAȚIONALIZARE (a eșecului), procedeu conștient, din categoria mecanismelor de apărare a *eului*, prin care subiectul încearcă, cu argumente aparent logice și obiective, justificarea conduitelor sale de eșec.

1. *Mâța, dacă n-ajunge la slănină, zice că pute.*
2. *Unde vulpea nu ajunge, zice că-i ajunge.*
3. *Vulpea când n-ajunge la găini zice că sunt spânzurate.*
4. *Vulpea când n-ajunge la struguri, zice că sunt acri.*
5. *Vulpea unde n-ajunge zice că-i pute.*
6. *Vulpea căzând în cursă, ca să-și scape pielea, și-a ros coada cu dinții zicând: așa e la modă, ca să umbli fără coadă.*

Mecanismul folosit, cel al „strugurilor acri" (poz. nr. 1-5), urmărește, în principal, atenuarea sau neutralizarea ecoului afectiv al insuccesului prin devalorizarea obiectelor ce s-au dovedit inaccesibile. Exagerând cu raționalizarea nereușitei (poz. nr. 6), se ajunge chiar la autodeclararea acesteia drept fapt de impunere și prestanță socială.

RAȚIONALIZARE BIZARĂ, modalitate subtilă de autoprotecție psihică, actualizată de subiect în procesul confruntării cu situații tensionale neobișnuite.

1. *De la un datornic rău și-un sac de paie este bun.*
2. *De la un rău platnic și cu cenușa de pe vatră să te mulțumești.*
3. *Din topor măcar toporâște.*
4. *Decât niciodată mai bine mai târziu.*
5. *La tot răul este și un bine.*
6. *Mai bine ceva decât nimic.*
7. *Rău cu rău,*
   Dar mai rău fără rău.
8. *Tot răul înspre bine.*
9. *Tot vine și cel care întârzie.*

Nevoia de consolare și compensare psihică îl determină pe individul aflat în situații neobișnuite de frustrare și conflict să apeleze la forme paradoxale de apărare a eului. Probează acest lucru și raționamentele de mai sus, care încearcă să compatibilizeze judecăți contrarii, să sublinieze avantajul dezavantajului sau chiar să convertească o situație negativă în opusul ei.

REFLECTARE SUBIECTIVĂ, relație emoțională determinată, în principal, de organizarea motivațională a subiectului.

1. *Cioarei i se par puii ei de păun.*
2. *Face albul negru și negrul alb.*
3. *Face pe frumos*
   Că e ponevros,
   Și pe cel urât
   Că e aurit.
4. *Nu e bun ce e bun, ci e bun ce-mi place mie.*
5. *Nu-mi place pentru că-i frumos, ci-i frumos că-mi place.*

Alături de logica rațională există și funcționează o logică afectivă, potrivit căreia valorizarea ambianței se face funcție de valențele pozitive sau negative cu care o investim, de gradul în care ea ne servește sau nu interesele, trebuințele sau scopurile noastre.

REFLEX DE PRUDENȚĂ, atitudine circumspectă manifestată în situații, mai mult sau mai puțin, apropiate de cele care anterior i-au provocat subiectului neplăceri, daune materiale, suferințe fizice sau sufletești etc.

1. *Câinele, când l-ai opărit, fuge și de apă rece.*
2. *Cel ce s-a fript cu terciu, suflă și-n iaurt.*
3. *Cine s-a ars cu ciorbă suflă și în iaurt.*
4. *Nu mă încred nici în sân,*
   De când m-a-nșelat cel străin.
5. *Pe cine l-a ars păsatul suflă și-n apă rece.*
6. *Pe cine l-a mușcat câinele se teme și de lătrătură.*

Precauția, ca rezultat al analizei *costuri/beneficii* sau *scopuri/mijloace,* este socotită o virtute. În exces însă, depășește sfera normalității psiho-morale a individului, generând modalități de raportare la sine și la alții care frizează patologicul.

RESPONSABILITATE, în sens etic, obligație reglementată prin înalte principii morale pe care individul și-o asumă, liber și conștient, în raporturile sale cu membrii diferitelor structuri grupale din care face parte.

1. *Adu-ți aminte de mama ta și de tatăl tău, când șezi în mijlocul celor mari.*
2. *Bărbatul este stâlpul casei.*
3. *Cel din țară străină poate spune câte-i va plăcea.*
4. *Făgăduiala dată*
   E datorie curată.
5. *La omul bătrân să nu-i muți cuvântul.*
6. *La nevoie se cunoaște prietenul și la boală nevasta.*
7. *Nu te da, nu te preda*
   Că asta-i moșia ta.
8. *Și fiara cea crudă cinstește neamul său.*
9. *Tinerii înaintea bătrânilor să aibă ochi iară nu gură.*

Avem, și trebuie să onorăm, tot atâtea feluri de obligații și responsabilități, câte ipostaze concrete poate lua în decursul unei vieți calitatea de OM.

S

SECURITATE, sentiment de liniște și pace sufletească generat atât de convingerea că trăim și acționăm într-un mediu prietenos, cât și de conștiința dezirabilității faptelor noastre.

1. *Ascultarea e viață, iar neascultarea e moarte.*
2. *Cel ce tace,*
   Merge-n pace.
3. *Cerul curat de trăsnet nu se teme.*
4. *Cine-și păzește limba își păzește capul.*
5. *Cine merge pe alături cu drumul cade jos.*
6. *Cine scuipă împotriva vântului își scuipă mustățile.*
7. *Dacă tac și le dau pace*
   Șapte sate n-au ce-mi face.
8. *Dă-te după păr, dacă vrei să nu te doară.*
9. *Gura aduce ura.*
10. *Nu băga bâta în furnicar.*
11. *Nu te-amesteca ca mărarul în toate bucatele.*
12. *Omul nedrept se teme de toți.*

Tăcerea - în sensul de a vorbi *ce*, *când* și *unde* trebuie - , neamestecurile în treburile altora și ajustarea comportamentului la mediile psihosociale de impact, sunt trei dintre virtuțile care ne fac, în mod cert, agreabili semenilor noștri.

Dacă la acestea adăugăm și conștiința dezirabilității faptelor noastre cotidiene, ne-am asigurat, atât cât ține de noi, premisele unei securități durabile.

SEMN, element sensibil care, prin conținutul său informațional mijlocește subiectului cunoașterea unor obiecte, fenomene, stări, procese și relații, sugerându-i totodată, anumite sentimente, idei, atitudini și conduite.

1. *Când se lasă ceață jos*
   Este semn de timp frumos.
2. *După coada oilor se cunoaște ciobanul bun.*
3. *După poamă se cunoaște pomul*
   Și după faptă omul.
4. *După unelte se cunoaște meșterul.*
5. *După unghii se cunoaște leul.*
6. *Leul după urmă se cunoaște.*
7. *Ochii sunt oglinda inimii.*
8. *Omul după grai, ca clopotul după sunet, îndată se cunoaște.*
9. *Prostul se cunoaște după vorbă.*

După cum observăm, semnele („vorba", „ochii", „uneltele", „urma" etc.) sunt adevărate verigi între *subiectul* cunoscător și *obiectul* cunoașterii, care îi permit, celui dintâi, să înțeleagă intuitiv realitățile cu care ia contact. „Citirea" semnelor, presupune însă știința degajării sensurilor și semnificațiilor încifrate în ele, lucru posibil doar în urma acumulării unei bogate experiențe în procesul învățării sociale.

STATUS (STATUT) ȘI ROL, din perspectivă psihosociologică cele două noțiuni sunt corelative. Prima, desemnează ansamblul atributelor și pozițiilor moștenite și dobândite, în baza cărora individul este îndreptățit să aștepte și să pretindă anumite comportamente față de sine din partea celor cu care relaționează în diverse contexte sociale, iar a doua, are în vedere totalitatea atitudinilor și comportamentelor așteptate de la un individ de către partenerii săi de interacțiune în baza prescripțiilor normative asociate statusului social actualizat.

Întrucât nu există un acord între specialiștii din domeniul științelor socio-umane (sociologie, psihologie socială, antropologie) cu privire la cele două concepte, am inclus în definițiile formulate punctele de vedere ale lui Jean Stoetzel, Ralph Linton și Gordon W Allport.

1. *Albina de viespe, cât cerul de pământ.*
2. *A schimba căciula cu cârpa femeii.*
3. *Băiatul cere pușcă și fata furcă.*
4. *Bărbatul este stâlpul casei.*
5. *Bărbatul poartă pălăria și nevasta gospodăria.*
6. *Boii ară și caii mănâncă.*
7. *Casa fără femeie e pustie pe dinăuntru;*
   casa fără bărbat e pustie pe dinafară.
8. *Câinele nu se cuvine să poarte șea.*
9. *Când bogatul vorbește*
   Lumea amuțește.
10. *Când mărăcinii se sapă și pomii se leapădă*
    Ce rod să mai aștepți de la grădina ta?
11. *Ce-i căciulă nu-i tulpan.*

12. Cei mari pe cei mici picerele și le șterg.
13. Cine-i slugă nu-i domn.
14. Dacă-i copil, să se joace,
Dacă-i cal, să tragă,
Dacă-i popă, să citească.
15. Dacă în horă ai intrat, joacă și tu necurmat.
16. Dacă mi-ar purta nevasta nădragii, mi-aș arunca și izmenele.
17. De atunci e rău în lume, de când a ajuns coada cap.
18. Frate, frate dar brânza-i cu bani.
19. Găina înaintea cocoșului nu cântă.
20. Șșlicul e mare, dar capul e mic.
21. Jupâneasa ține casa,
Dar jupânul ține drumul.
22. La omul bătrân să nu-i muți cuvântul.
23. Mare cu mare grăiește și mic cu mic mai de nimic.
24. Nu mânca cireșe cu unul mai mare la masă că-ți aruncă sâmburii în nas.
25. Nu tot ce poartă rasă și camilafcă e călugăr.
26. Omul învățat are stea în frunte.
27. Omul sărac e tot de râs.
28. Omului mare îi sună clopotul și la viață și la moarte.
29. Să nu încarci pe bou ca pe măgar cu samarul.
30. Tinerii înaintea bătrânilor să aibă ochi iară nu gură.
31. Țăranul paște vaca și arendașul o mulge.

În acord cu criteriile de clasificare proprii societății agrare tradiționale, judecățile de valoare relative la dispunerea ierarhică a diferitelor grupuri și categorii sociale, evidențiază statusurile sociale favorizate și defavorizate din epocă și cuantumurile diferite de prestigiu asociate acestora.

Principalii factori de diferențiere degajați sunt, în primul rând, atributele de avere și rang, urmate îndeaproape de cele de vârstă și sex, apanajul autorității, influenței și prestigiului social revenind bărbatului în ipostazele sale de soț, părinte, persoană înstărită sau cu o vârstă și experiență venerabile (nr. 4, 9, 19, 22, 23, 26, 27, 28, 30). Tot în consonanță cu orientările valorice

ale societății tradiționale sunt delimitate strict, fără echivoc, statusurile individuale și de grup, implicit așteptările subiecților respectivi în relațiile pe orizontală și verticală cu alte persoane sau grupuri. Sentințe de genul „Ce-i căciulă nu-i tulpan", „Cine-i slugă nu-i domn" vădesc percepția consensuală a comunității cu privire la caracterul inflexibil, mai mult chiar, polar - antagonist al pozițiilor sociale respective.

De remarcat că preocuparea pentru înlăturarea oricăror ambiguități statutare persistă și în cazul statusurilor complementare, care se complinesc fără ca vreunul să-și piardă rigiditatea (nr. 5, 7, 21).

O serie de statusuri sunt generatoare de conflicte și tensiuni intra și inter-psihice: cazul „fratelui" nevoit să refuze actualizarea statusului de rudenie în favoarea celui de „negustor" (nr. 18), al subiecților puși în situații ignobile de indivizii sau grupurile cu poziții înalte în ierarhia socială (nr. 12, 24) sau a celor frustrați de gratificațiile cuvenite în mod legitim (nr. 6, 31).

Sistemele și subsistemele sociale nu sunt statice, ele evoluează și se complexifică prin creșterea gradului de diferențiere structurală și de specializare funcțională, fapt ce influențează asupra dinamicii statusurilor: unele devin intersanjabile, altele se uzează și mor, dar mai ales, proliferează cele noi, impuse de implementarea tehnologiilor și tipurilor de organizare socială moderne. Schimbările respective sunt percepute și resimțite dramatic de grupurile de status afectate: sentimentele de confuzie, amărăciune și împotrivire se împletesc cu convingerea că dereglarea ierarhiei statusurilor se instituie ca un fenomen de patologie socială și nu poate avea decât urmări negative în raport cu ordinea socială și psihosocială tradițional statornicită și, deci, eficientă (nr. 2, 10, 16, 17).

Asemănător psihologiei sociale științifice, folclorul paremic leagă strâns problematica „statusurilor" de cea a „rolurilor", de așteptările pe care colectivitatea le are față de indivizi sau microgrupuri în baza pozițiilor sociale atribuite sau achiziționate. Lucrul este firesc, întrucât doar rolurile asigură punerea în operă a îndatoririlor legate de statusuri și prin aceasta participarea de facto a indivizilor la viața socială a mediilor specifice și a societății în ansamblu.

În consecință, fiecărui statut bine determinat i se asociază un rol ale cărui prescripții sunt fixate prin reguli, norme și cutume

(nr. 3, 14, 15). După cum observăm (nr. 8, 29), modelul de rol statornicește nu numai ce trebuie să facă, dar și ce nu trebuie să facă purtătorii diferitelor statusuri, prevenind astfel instalarea unui conflict între *rol-status* cu toată suita lui de tensiuni și frământări intraindividuale pe care ar genera-o. Stări de încordare și disconfort psihic induc, de asemenea, și conflictele intra - rol, ocazionate de discrepanța existentă între prescripțiile rolului încredințat cuiva și trăsăturile sale de personalitate, de incapacitatea acestuia de a satisface așteptările și cerințele modelului de rol (nr. 20). Când „căciula e prea mare pentru capul lui" suntem exact în situația „omului potrivit la locul potrivit... pentru altul".

Incongruența dintre personalitate și rol este vizibilă și în situațiile de dedublare a individului, când din varii motive construiește „o identitate pentru sine și alta pentru alții" (S.E. Asch), „jucând roluri" străine de personalitatea lui reală. Or, tocmai la asemenea comportamente de camuflaj psihosocial face trimitere și „analistul popular" când ne înștiințează că „nu dorm toți câți țin ochii închiși", după cum nici „tot ce poartă rasă și camilafcă e călugăr".

STRĂIN, individ sau populație, produs și promotor al altei culturi decât cea a comunității de adopție, care dezvoltă în relațiile cu indigenii raporturi de indiferență, parteneriat sau ostilitate.

1. *Când ți-e larg în casă, pune un spin în mijloc.*
2. *Cel din țară străină poate spune câte-i va plăcea.*
3. *Cu mâna străină numai foc să iei.*
4. *Din pumni străini nu te saturi când bei apă.*
5. *Mila de la străin*
   E ca umbra de la spin.
6. *Nici o poamă nu-i amară ca străinătatea-n țară.*
7. *Nu-i dracul drac,*
   Ca străinul în conac.
8. *Nu mă încred nici în sân,*
   De când m-a înșelat cel străin.
9. *Să muncești și noaptea că nu faci străinul frate.*
10. *Să te ferești de cui străin în casă.*
11. *Străinul, să-l ții toată ziua-n poală, seara cică nu mai poate de oase.*
12. *Străinul totdeauna te lovește și te chinuiește.*
13. *Urma străinului s-o arzi cu nouă care de lemne.*

Reticența, neîncrederea și teama față de străin își au originea și justificarea totodată, mai ales în societățile arhaice fundamentate pe solidaritatea mecanică a membrilor lor, adică în acele comunități care considerau drept garant al coerenței lor sociale asemănările dintre indivizi, comunitatea lor de sânge, loc, credințe și idealuri.

În astfel de situații, a nu fi „*ca noi*" se traduce prin a nu fi „*cu noi*".

SUBSTITUȚIE, înlocuire în situații de criză, a unui obiect cu altele care, prin resemnificare și revalorizare, capătă proprietăți aparent asemănătoare.

1. *Braga ne răcorește, în lipsă de înghețată.*
2. *Capra e vaca săracului.*
3. *Cel ce pierde drumul e bucuros și de cărare.*
4. *Când n-ai frumos*
   Pupi și mucos.
5. *Când nu sunt ochi negri, săruți și albaștri.*
6. *Dacă n-ai papuci sunt bune și opincile.*
7. *Dacă nu e colac, e bună și pâinea.*
8. *Dacă nu e ploaie, fie și ninsoare.*
9. *Flămândului și o bucată de mămăligă rece i se pare plăcintă.*

Chiar dacă substitutele nu au aceeași valoare de satisfacție ca „obiectele" pe care le înlocuiesc, utilizarea lor constituie o modalitate de evitare a suprimării trebuințelor și, lucrul cel mai important, a dezechilibrelor ce ar decurge din aceasta pentru individ.

T

TRAVALIUL DOLIULUI (MUNCĂ DE DOLIU) *, activitate intrapsihică consecutivă pierderii sau dispariției unui „obiect" cu mare încărcătură afectivă - moartea unei persoane iubite, eșecuri, dezastre etc. - prin care subiectul încearcă să se detașeze treptat de acesta în scopul menținerii tonusului vital al organismului.

1. *Așa i-a fost partea și norocul.*
2. *Așa i-a fost zodia.*
3. *Ce a fost a trecut,*
   ce-o mai fi,
   o mai veni.
4. *Domnul a dat, Domnul a luat.*
5. *Morții cu morții,*
   Viii cu viii.
6. *Mortul de la groapă nu se mai întoarce.*
7. *Nu va scăpa omul de ce e ursit să pățească.*

Întrucât „obiectul" căruia i se atribuie o mare încărcătură afectivă nu mai există, se consideră oportună și justificată privarea lui de valoarea emoțională cu care a fost investit.

Argumentele aduse, țin de o psihoterapie filosofică, care încearcă o împăcare a individului cu „datul obiectiv" și orientarea sa spre acțiune și viitor.

* *Dicționar de psihanaliză*, 1977, Chemama, R. (coord.), București, Ed. Univers Enciclopedic

TREBUINȚĂ, expresia psihică a lipsei unui obiect necesar menținerii echilibrului bio-psihic și socio-cultural al unui individ sau grup social.

1. *Cel flămând n-are urechi de ascultat.*
2. *Foamea gonește pe lup din pădure.*
3. *Foamea și rușinea nu se pot împreună.*
4. *Flămândul nu așteaptă coptul, nici golul albitul.*
5. *Golătatea (rușinea) ocolește, iar foamea dă de-a dreptul.*
6. *Lipsa schimbă (frânge) legea.*
7. *Nevoia frânge fierul.*
8. *Omul, dând peste nevoie, multe face fără voie.*

Trebuințele biologice și materiale au cel mai înalt coeficient de necesitate, convertindu-se primele, în mobiluri ale unor acțiuni și conduite susceptibile de-a le satisface. Nesatisfăcute la timp și într-un mod rezonabil, se acutizează și conduc la modalități mai puțin civilizate, ba chiar violente, de reducere a tensiunii și de reechilibrare cu ambianța naturală și socială.

V

VALORI, idei, atitudini, acțiuni și fapte care se bucură de stimă și prețuire în cadrul unei colectivități, în virtutea corespondenței lor cu aspirațiile acesteia și cu trebuințele sociale date.

1. *Decât cătană-n șirag*
   Mai bine-n codru pribeag.
2. *Decât c-un mojic la câștig, mai bune c-un om de omenie la pagubă.*
3. *Decât codaș la oraș*
   Mai bine în satul tău fruntaș.
4. *Decât în târg cu papuci,*
   Mai bine în crâng cu opinci.
5. *Decât în țară străină,*
   cu pită și cu slănină,
   mai bine în satul tău
   cu mălaiul cât de rău.
6. *Decât o săptămână vrabie, mai bine o zi șoim.*
7. *Decât un an nicovală mai bine trei zile ciocan.*
8. *Decât toată vara cioară, mai bine o zi șoim.*
9. *Mai bine cap la sat decât coadă la oraș.*
10. *Mai bine să fii în coada leilor decât în capul vulpilor.*

În contrast cu *valorile* de „supraviețuire", judecățile de valoare, de mai sus, alcătuiesc o tablă de valori-aspirații (demnitate, libertate, onoare, bună reputație etc.) capabile să-i ofere individului și grupului social o mai înaltă stimă de sine și un model superior de realizare umană.

1. Dicționare

Biju, M. Tr., 1983, Mic dicționar al spiritului uman, București: Editura Albatros.

Boudon, Raymond și alții, 1996, Dicționar de sociologie, București: Editura Univers Enciclopedic.

Chemama, R., (coord.), 1977, Dicționar de psihanaliză, București: Editura Univers Enciclopedic.

Cristea, S., 2000, Dicționar de pedagogie, Grup editorial Litera, Litera Internațional, Chișinău – București.

Datcu, Iordan și Stroiescu, S. C., 1979, Dicționarul folcloriștilor. Folclor literar românesc, cu o prefață de ***Ovidiu Bîrlea***, București.

Didier, J., 1996, Dicționar de filosofie, traducere, avantprefață și completări privind filosofia românească de dr. ***Leonard Gavriliu***, București: Editura Univers Enciclopedic.

Dicționar al bunei-cuviințe, 1973, Maxime și proverbe selectate și ordonate de ***Paschia Gh.***, București: Editura Albatros

Dicționar de psihologie socială, 1981, colectiv: ***Tucicov – Bogdan, A., Chelcea, S., Golu, M., Golu, P., Mamali, C., Pânzaru, P.***, București: Editura Științifică și Enciclopedică

Duda, G., Gugui, A., Wojcik, Marie – Jeanne, 1985, Dicționar de expresii și locuțiuni ale limbii române, București: Editura Albatros.

Gorunescu, E., 1978, Dicționar de proverbe român-francez, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Lefter, V., 1974, Dicționar de proverbe englez-român, București: Editura Științifică.

Matei, V., 1998, Dicționar de maxime, reflecții, expresii latine comentate, București: Editura Scripta.

Papahagi, T., 1979, Mic dicționar folcloric, București: Editura Minerva.

Popescu – Neveanu, P., 1978, Dicționar de psihologie, București: Editura Albatros.

Sillamy, N., 1996, Dicționar de psihologie, București: Editura Univers Enciclopedic.

Simenschy, Th., 1979, Un dicționar al înțelepciunii, Iași: Editura Junimea.

Stănculescu – Cuza, M., 1982, Dicționar de proverbe italian-român, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Șchiopu, U., (coord.), 1977, Dicționar de psihologie, București: Editura Babel.

Vianu, T., 1971, Dicționar de maxime comentat, București: Editura Științifică.

Vulcănescu, R., 1979, Dicționar de etnologie, București: Editura Albatros.

Zamfir, C. și ***Vlăsceanu, L.***, (coord.), 1993, Dicționar de sociologie, București: Editura Babel.

2. Culegeri de proverbe românești

Bălan, Ion – Dodu, 1972, Cartea înțelepciunii populare. Proverbe, București: Editura Minerva.

Bărbulescu, C.; Ghiță, Ghe., 1957, Din înțelepciunea poporului. Proverbe, zicători, ghicitori, adunate și orânduite, vol. 2, București: E.S.I.P.

Bîrlea, Ov., 1966, Proverbe și zicători românești, București: Editura Didactică și Pedagogică.

Golescu, I., 1973, Proverbe comentate, ediție îngrijită de ***Gh. Paschia***, București: Editura Albatros.

Golescu, I., 1975, Povățuiri pentru buna-cuviință, ediție îngrijită de **Gh. Paschia**, cuvânt înainte de ***Marin Bucur***, Editura Eminescu.

Hințescu, I. C., 1985, Proverbele românilor, ediție îngrijită de ***Constantin Negreanu*** și ***Ion Bratu***, cuvânt înainte de ***I.C. Chițimia***, Timișoara: Editura Facla.

Muntean, G., 1984, Proverbe românești, București: Editura Minerva.

Pann, A., 1976, De la lume adunate și iarăși la lume date, ediție îngrijită de ***Alexandru N. Stănculescu-Bîrda***, București: Editura Albatros.

Pann, A., 1982, Povestea vorbii, ediție revăzută, îngrijită și cu note de **I. Fischer**, postfață și bibliografie de ***Al. Săndulescu***, București: Editura Minerva.

Rahmil, M., 1957, Ghicitori și proverbe, vol. II, București. E.S.P.L.A.

Zanne, Iuliu, A., 1959, Proverbele românilor. Proverbe, zicători, povățuiri, cuvinte adevărate, asemănări, idiotisme și cimilituri, București: Editura Tineretului.

3. Antologii de cugetări şi maxime culte din autori români şi străini

Balzac, 1979, Maxime şi cugetări, antologie şi prezentare de ***Anghel Ghiţulescu***, Bucureşti: Editura Albatros.

Blaga, L., 1977, Elanul insulei. Aforisme şi însemnări, ediţie îngrijită de ***Dorli Blaga*** şi ***George Gană***, Cluj Napoca: Editura Dacia.

Călinescu, G., 1984, Aforisme şi reflecţii, ediţie îngrijită de ***I. D. Pîrvănescu*** şi ***Al. Stănciulescu-Bîrda***, prefaţă de **I. C. Chiţimia**, Bucureşti: Editura Albatros.

Coloana infinită, 1987, ediţie îngrijită, prefaţă, indici şi note de ***Al. Stănciulescu-Bîrda***, Bucureşti: Editura Albatros.

Eminescu, M., 1979, Cugetări, ediţie îngrijită de ***Marin Bucur***, Bucureşti: Editura Albatros.

Hugo, V., 1982, Cugetări, cuvânt înainte de ***Constantin Ciopraga***, traducere, antologie şi prefaţă de ***Viorica Ungureanu-Cernei***.

Ibrăileanu, G., 1989, Cugetări, antologie şi prefaţă de ***Sergiu Selian***, Bucureşti: Editura Albatros.

Kogălniceanu, M., 1988, Reflecţii, antologie şi prefaţă de ***I. D. Pîrvănescu***, Bucureşti: Editura Albatros.

Maiorescu, T., 1986, Cugetări şi aforisme, selecţie, introducere, note şi comentarii de Simion Ghiţă, Bucureşti: Editura Albatros.

Miere şi fiere, cugetări, aforisme, paradoxuri, 1982, antologie realizată de **Ion Borlan**, prefaţă de ***Horia Hulban***, Bucureşti: Editura Albatros.

Montaigne, 1977, Aforisme, antologie, traducere şi prefaţă de ***Mihai Rădulescu***, Bucureşti: Editura Albatros.

Omul şi convieţuirea socială. Cugetări şi reflecţii, 1981, antologie de ***Eusebiu Mihăilescu***, Bucureşti: Editura Albatros.

Reflecţii şi maxime, vol I, II, 1989, ediţie îngrijită de ***Constantin Bădescu***, Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Titulescu, N., 1985, Reflecţii, cuvânt înainte de ***George Macovescu***, antologie şi prefaţă de ***Viorica Ungureanu***, Bucureşti: Editura Albatros.

Zărnescu, C., 1980, Aforismele şi textele lui Brâncuşi, Craiova: Editura Scrisul Românesc.

4. Lucrări de folclor şi etnografie

Bîrlea, Ov., 1974, Istoria folcloristicii româneşti, Bucureşti: Editura Enciopedică.

Blaga, L., 1990, Zări şi etape, Bucureşti: Editura Minerva.

Blaga, L., 1985, Trilogia Culturii. Orizont şi stil. Spaţiul mioritic. Geneza şi sensul culturii, ediţie îngrijită de ***Dorli Blaga***, studiu introductiv de ***Al. Tănase***, Bucureşti: Editura Minerva.

Cantemir, D., 1981, Descrierea Moldovei, prefaţă şi tabel cronologic de ***Leonida Maniu***, Bucureşti: Editura Minerva.

Chiţimia, I. C., 1971, Paremiologie, în „Folclorul românesc în perspectivă comparată", Bucureşti: Editura Minerva.

Coşbuc, G., 1960, Naşterea proverbelor, în „Despre literatură şi limbă", Bucureşti: E.S.P.L.A.

Drăghicescu, D., 1996, Din psihologia poporului român – Introducere -, studiu introductiv de ***Virgil Constantinescu-Galiceni***, Bucureşti: Editura Albatros.

Eliade, M., 1980, De la Zalmoxis la Genghis-Han, cuvânt înainte de ***acad. Em. Condurachi***, Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Gheorghe, G., 1986, Proverbele româneşti şi proverbele lumii romanice, studiu comparativ, Bucureşti: Editura Albatros.

Herseni, Tr., 1980, Cultura psihologică românească, Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Joja, Athanase, 1967, Profilul spiritual al poporului român în „Logos şi Ethos", Bucureşti: Editura Politică.

Mocanu, V., 1993, Funcţia educativă a proverbelor în, „Educaţia: ieri – astăzi – mâine", Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza".

Munteanu, G., 1984. Postfaţă la „Proverbe româneşti", Bucureşti: Editura Minerva.

Neculau, A. şi Mocanu, V., 1987, Paremiologie şi psihosociologie în „Anuar de Ştiinţe Sociale", tomul IV/1987, Universitatea „Al. I. Cuza" – Iaşi, Centrul de ştiinţe sociale.

Negreanu, C., 1983, Structura proverbelor românești, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Papadima, Ov., 1966, Idei și funcții educative în folclorul românesc, în „Din istoria pedagogiei românești", vol II, București: Eitura Didactică și Pedagogică.

Papadima, Ov., 1968, Proverbul ca formă de înțelepciune, în volumul „Literatura populară română", București: E.P.L.

Roșianu, N., 1981, Eseuri despre folclor, București: Editura Univers.

Ruxăndoiu, Pavel, 1976, Proverbele ca gen folcloric, în „Folclor literar românesc", București: Editura Didactică și Pedagogică.

Stoian, S. și Alexandru, P., 1978, Pedagogie și folclor, București: Editura Didactică și Pedagogică.

Vulcănescu, R., 1991, Dimensiunea românească a existenței, București: Editura Fundației Culturale Române.

5. Filozofie, sociologie, psihologie, etică ș.a.

Adler, A., 1991, Cunoasterea omului, Bucuresti: Editura Științifică.

Allport, G., 1981, Structura și dezvoltarea personalității, București, Editura Didactică și Pedagogică.

Aristotel, 1988, Etica nicomahică, studiu introductiv, comentarii și index de ***Stella Petecel***, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Atkinson, R. L., Atkinson R. C. și alții, 2002, Introducere în psihologie, Ediția a XI-a, București: Editura Tehnică.

Bagdasar, C., 1975, Aspecte ale dezvoltării afectivității feminine, București: Editura Didactică și Pedagogică.

Bădescu, I., Dungaciu, D., Baltasiu, R., 1996, Istoria sociologiei – teorii contemporane (I), București: Editura Eminescu.

Chelcea, S., 1996, Comportamentul prosocial în, „Psihologie socială – aspecte contemporane", coordonator ***Adrian Neculau***, Iași, Polirom.

Chelcea, S., Chelcea, A., 1986, Eu, tu, noi, București: Editura Albatros.

Chelcea, S., 2002, Un secol de cercetări psihosociologice: 1897-1997, Iași: Polirom

Chelcea, S., (2002), Opinia publică. Gândesc masele despre ce și cum vor elitele? București: Editura Economica (302 p.)

Chelcea, Septimiu și ***Iluț, Petru*** (coord.), (2003), Enciclopedie de psihosociologie. București: Editura Economica (390 p.)

Chombart de Lauwe, P. H., 1972, Pentru o sociologie a aspirațiilor, Cluj: Editura Dacia.

Cicero, 1983, Despre supremul bine și supremul rău, studiu introductiv de ***Gheorghe Ceaușescu***, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Cosmovici, A., 1996, Psihologie generală, Iași: Polirom.

Descartes, R., 1984, Pasiunile sufletului, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Freud, S., 1980, Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene, București: Editura Didactică și Pedagogică.

Giddens, A., 2000, Sociologie, București: Editura BIC ALL.

Golu, M., 2003, Fundamentele psihologiei, 2 volume, București: Editura Fundației România de Mâine.

Golu, P., 1989, Fenomene și procese psihosociale, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Goleman, D., 2001, Inteligența emoțională, București: Editura Curtea Veche.

Jung, C .G., 1977, Tipuri psihologice, București: Humanitas.

Le Bon, G., Opiniile și credințele, traducere, cuvânt înainte și note de dr. ***Leonard Gavriliu***, București: Editura Științifică.

Levi, V., 1978, Noi și eu, București: EDP.

Linton, Ralph, 1968, Fundamentul cultural al personalității, București: Editura Științifică.

Malim Tony, 2003, Psihologie socială, Ediția a II-a, București: Editura Tehnică.

Mărgineanu, N., 1973, Condiția umană, București: Editura Științifică.

Mocanu, V., 1988, Familia tânără, în „Știință și Tehnică", nr. 2.

Moscovici, S., 1994, Psihologia socială sau maşina de fabricat zei, Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza".

Năstas, D., 2003, Stereotipuri, prejudecăţi şi discriminare, în „Manual de psihologie socială", coordonator ***Adrian Neculau***, Iaşi: Polirom.

Neculau, A., 1977, Liderii în dinamica grupurilor, Bucureşti: Editura Ştiinţifică.

Neculau, A., 1995, Reprezentările sociale, Bucureşti: Editra Ştiinţă şi Tehnică.

Neculau, A., 2000, Memoria pierdută. Eseuri de psihosociologia schimbării, Iaşi: Polirom.

Neculau, A., 2003, Grupul în psihologia socială, în „Manual de psihologie socială", coordonator ***Neculau, A.***, Iaşi: Polirom.

Nolca, C., 1991, Pagini despre sufletul românesc, Bucureşti: Humanitas.

Pavelcu, V., 1969, Din viaţa sentimentelor, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română.

Pavelcu, V., 1970, Invitaţie la cunoaşterea de sine, Bucureşti: Editura Ştiinţifică.

Pease, Allan, 1993, Limbajul trupului, Bucureşti: Editura Polimark.

Psihologie generală, (sub. red. ***Roşca, Al.***), 1976, Bucureşti: EDP.

Pleşu, A., 1988, Minima moralia, Bucureşti: Editura Cartea Românească.

Ralea, M., 1989, Scrieri, vol. VI, Bucureşti: Editura Minerva.

Ribot Theodule, 1988, Logica sentimentelor, Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Rudică, T., 1979, Eu şi celălalt. De la poziţia egocentrică la poziţia altruistă, Iaşi: Editura Junimea.

Sartre, J. - P., 1997, Psihologia emoţiei, Bucureşti: Editura I.R.I.

Spinoza, B., 1981, Etica, traducere din limba latină şi studiu introductiv de ***Alexandru Posescu***, Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Teodorescu, Stela, 1972, Psihologia conduitei, Bucureşti: Editura Ştiinţifică.

Tucicov - Bogdan, Ana, 1973, Psihologie generală şi psihologie socială, vol. I şi II, Bucureşti: EDP.

Dr. Vlad, T., Dr. Vlad, C., 1978, Psihologia şi psihopatologia comportamentului, Bucureşti: Editura Militară.

Mulțumiri

Mulțumesc pe această cale profesorilor universitari Adrian Neculau și Septimiu Chelcea, cărora li s-a părut interesantă ideea redactării unei asemenea lucrări, încurajându-mă, de la bun început, în această direcție. Sunt îndatorat, de asemenea, domnilor dr. Petru Filioreanu și dr. Vasile Sporici pentru conversațiile purtate și sugestiile făcute în legătură cu tematica și alcătuirea internă a lucrării.

Aceleași mulțumiri le aduc prietenilor și colegilor mai tineri, de diverse profesii - Alina Turcu, Octavian Țicău, Claudiu Boangiu și Nelu Broșteanu - pentru dezinvoltura cu care și-au exprimat opiniile, în calitatea lor, de primi audienți sau cititori ai manuscrisului.

Îmi exprim, totodată, gratitudinea față de redacția revistei „Ateneu", care mi-a publicat o serie de articole în rubrica „Proverbium", precum și față de vechiul amic, domnul Voicu Dănuț - director CETA S.A. Bacău - fără al cărui sprijin dezinteresat, lucrarea ar fi văzut, mult mai greu și mult mai târziu, lumina tiparului.

EDITURA
„CASA SCRIITORILOR”,

Bacău, Str. Lucreţiu Pătrăşcanu nr. 44,

CU SCOPUL DECLARAT DE A VENI
ÎN ÎNTÂMPINAREA DORINȚELOR
PROFESIONIŞTILOR, ŞI NU NUMAI,

EDITEAZĂ

CONSILIATĂ DE CRITICI, ISTORICI DE ARTĂ,
ISTORICI ŞI SCRIITORI DE RENUME,

ÎN COLECȚII DE
POEZIE,
PROZĂ,
TEATRU,
ARTĂ PLASTICĂ,
ISTORIE,
ŞTIINȚĂ ŞI ALTELE,

COORDONATE DE PERSONALITĂȚI
DE MARCĂ DIN DOMENIILE AMINTITE,

CĂRȚI

LA PREȚURI CONVENABILE
ŞI ÎN CONDIȚII GRAFICE EXCEPȚIONALE!

TIRAJE: DE LA 50,
LA PESTE 5000 DE EXEMPLARE!

Persoane de contact:
Costel Otto, administrator,
Tel.:0234/512209; 0741/110003;
Viorel Savin, director general,
Tel.: 0234/219655; 0741/110004

<<Proverbele ne vorbesc despre lupta identitară, despre construcţia şi evoluţia identităţii personale şi sociale a unei comunităţi. Afirmarea de sine a unui popor se manifestă nu doar prin fapte, ci şi ca discurs cognitiv, ca schemă de sine care dezvăluie un sentiment de continuitate şi coerenţă intrapersonală, o unitate şi stabilitate de Sine. Bogăţia paremiilor pune în lumină complexitatea gândirii sociale, reflectă acţiunea de căutare a celor mai bune strategii de articulare la contextul social. Finalitatea identitară reprezintă efortul de categorizare socială, relaţiile dintre grupuri, conflictele simbolice, comparaţia între Ego şi Alter, schimbarea cognitivă, construcţia ideologică a identităţii.

Domnul Virgil Mocanu, psihosociolog avizat şi subtil, ne oferă interpretări competente asupra modului în care ne-am construit reprezentările sociale despre alţii şi sine, asupra efortului de afirmare a identităţii noastre sociale, a clarviziunii cognitive şi competenţei acţionale. Domnia sa a zăbovit asupra acestui subiect timp de peste două decenii, a acumulat experienţă, a examinat lucrările altor truditori în acest domeniu, a reflectat asupra rolului reprezentărilor şi memoriei sociale în construirea legăturilor sociale durabile. Rezultatul e o lucrare plină de substanţă cognitivă, care divulgă procesul prin care se realizează regularizarea socionormativă, propune reflexii critice asupra schimbărilor sociale, dezvăluie modul în care memoria noastră colectivă reface evenimentele sociopolitice şi culturale pe care le-am traversat. Domnul Virgil Mocanu este nu doar un psihosociolog pătrunzător, ci şi un analist social, un martor activ, o voce etică, un strigăt din off exprimând implicarea socială a individului moral.>>

<<Învăţarea psihologiei sociale prin amintirea sau reamintirea unor proverbe – iată scopul declarat al acestei lucrări atât de inedite în peisajul, din păcate, cu prea puţin relief al ştiinţelor socioumane de la noi. Dincolo de abstracţiile conceptuale ale psihosociologiei academice, pulsează viaţa laolaltă a oamenilor, care produc, pentru a ajunge la mal fără a fi înghiţiţi de valurile agitate ale vremilor, cunoştinţe utile, ce se fixează şi se transmit de la o generaţie la alta: proverbele.

"Copii ai timpului şi experienţei", proverbele alcătuiesc un cod moral, un îndreptar comportamental imperativ. În această perspectivă, autorul a selectat cu acribie acele parimii care dau identitate culturală poporului român. În ansamblul lor, proverbele aduse în discuţie de colegul Virgil Mocanu vorbesc despre firea românilor mai bine decât o fac uneori psihosociologii universitari. De aici şi îndemnul de a zăbovi asupra lucrării *Psihosociologie şi Paremiologie*, pentru că – nu-i aşa? – "Cine are carte are parte".>>

Prof. univ. dr. Septimiu Chelcea
Universitatea din Bucureşti

Prof. univ. dr. Adrian Neculau
Universitatea <<Al. I. Cuza>> Iaşi

ISBN 973-8088!-4-0

Editura „Casa Scriitorilor"

VIRGIL MOCANU PSIHOSOCIOLOGIE ŞI PAREMIOLOGIE